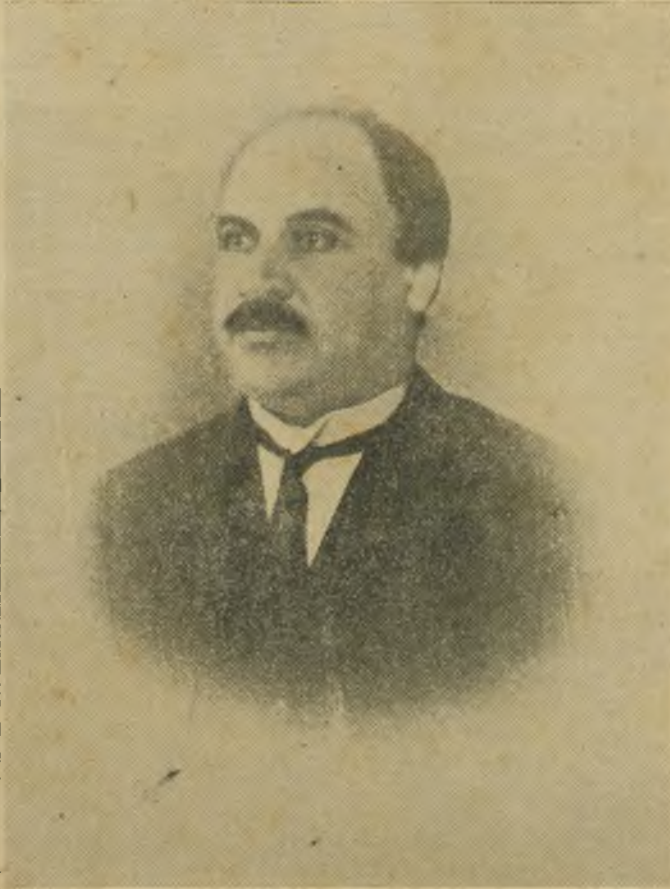

BİLGİ

Sayı: 90 - 91

ZİYA GÖKALP
(1876 — 1924)

TT-581576
Ekim - Kasım
1954

25 Ekim 1954. Büyük Türk mütefekkeri Ziya Gökalp'ın XXX. cu ölüm yıldönümüne rastladığı için dergimizin bu iki sayısını onun aziz hatırasına armağan ediyoruz.

Fiatı: 60 Kr.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Her ay Bir Maarif Davası	T. M. B.
Fikir Kuvveti	Hamdullah Suphi TANRIÖVER
Ziya Gökalp - Ali Nüzhet Göksel	Prof. FINDIKOĞLU Z. FAHRİ
Ziya Gökalp	Hüseyin Nail KUBALI
Z. Gökalp Hakkında Bir Mektup	Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU
İçtimaiyat Öğretiminin babası	İhsan ÖZCAN
Aranan Ziya Gökalp	Rıfat Necdet EVRİMER
Aile Ocağı Ve Kader	Halis ÖZGÜ
Gökalp Divan-ı Harp'te	Ali Nüzhet GÖKSEL
Ziya Gökalp'ın tenkidi	DERTLİOĞLU
Küçük Mecmua'ya Dair Hatıralar	★★★
Üç Fıkra	Engin MUHARREMOĞLU
Nihat Gökalp'in Ölümü, Gokalp Müzesi,	
Ziya Gökalp	Prof. Fuad KÖPRÜLÜ
Büyük Türk İdealistinin Manevi Huzurunda	Ahmet Emin YALMAN
Türk Milliyetçiliğinde Z. Gökalp	Prof. K. İsmail GÜRKAN
Ziya Gökalp	Nadir NADİ
Ziya Gökalp Müzesi	Mim MERMİ
Zavallı Kim ?	Muhittin BİRGEN
Ziya Gökalp'ten Aldığım Ders	(Vâ — Nû)
Ziya Gökalp	Sadri ERTEM
Ziya Gökalp ve Dil Meselesi	T. DEMİR
İki Ziya Gökalp	P. SAFA
Mefkûre	Ziya GÖKALP

Emniyet Sandığı Tasarruf Hesapları 1954 Yılı İkramiye Plânı

- ★ 10 adet :
Otomobilli ve Garajlı VİLLA
Mobilyalı EV
Apartman Daireleri
- ★ Bir kişiye 1000 Altın, ayrıca 250 Altın
- ★ (70.000) liralık para ikramiyeleri
- ★ Her ay bir çekiliş^{**}
- ★ Her (150) liraya bir kur'a
(Vadeli ve vadesiz bütün hesaplar)

Ayrıca

(Tahsil) ikramiyeleri
(Küçük tasarruf ve devamlı biriktirmeyi teşvik ikramiyesi)

Bu eser A. Nüzhetin asıl kültür sosyolojisi kolu na nasıl mensub olduğunu en çok gösteren bir eserdir. Filhakika iki başlıca mesele, lisan ve Türkizm meseleleri Z. Gökalp'ın ölümünden sonraki durumlarıyla ele alınmaktadır. Zaten Ali Nüzhet gerek çeyrek asrı aşan edebiyat hocalığında gerek matbuat hayatında gerekse 1946 da yeniden kurulan İstanbul Muallimler Cemiyeti ve T. M. B. çevrelerinde (T. M. B. ye bağlı dil encümeni azâsı ve «Bilgi» komitesi reisi sıfatı ile) şuurlu ve şı'arlı bir Ziya Gökalpçı olarak tanınmıştır.

5 — Z. Gökalp antolojisi, 1952, İstanbul, Sf. 1—126

6 — İki şair iki alım, 1953, İstanbul, Sf. 1—48.

Ali Nüzhetin bu son eseri Yahya Kemal ile Haşimi şair olarak, Z. G. ile Doktor A. Adıvar alim olarak bir arada tanıtıyor.

II. — Yazıları :

Ali Nüzhetin yazıları önce Diyarbakır matbuada, sonra İstanbul gazetelerinde çıkmıştır. Aynı Diyarbakır kültür ve matbuat tarihinde bir ele ni olan o Ali Nüzhet bu şehir de vücutte getirilmiş iki mecmuanın kurucusudur: Küçük Mecmuayı ni Hilâl. Elde ettiğimiz malûmat (Küçük Mecmuaya Z. G. kadar talebesi ve genç fikir arkadaşı A. N. e maledilmesi zaruretini gösteriyor. İkinci Mecma yani «Yeni Hilâl» 1923 te üstadın Diyarbakır i terk etmesinden sonra Ali Nüzhet tarafından tesis edilmiştir. Yakında İstanbul Üniversitesi gazetecilik enstitüsü tarafından neşredilecek olan ve Cavit Orhan tarafından hazırlanmış bulunan (Diyarbakır Matbuat Tarihi) adlı eser bu iki mecmua hakkında etraflı malûmat verecektir

Şimdi bu yazıların kısa bir listesini yapalım.

Mekteblilere (Şiir), 1914, Diyarbakır gazetesi — Tenkitler ve fıkralar 1922, Küçük Mecmuası, Diyarbakır 1922 — Tenkitler ve müsahabeler, Yeni Hilâl, 1923 Diyarbakır — Bu yazılardan bir kısmı Ali Suha imzasını taşır) — Mesekî Yazılar, 1935, Vefa Dergisi İstanbul — Z. G. hakkında Aptullah Cevdete cevap 1935, İctihat Mecmuası Etüdler 1946 İstanbul ansiklopedisi — Bir tahlil, 1942 Türk Yurdu, İstanbul Bir tenkit 1947, Özleyiş Mecmuası Ankara — Muharrir ve Şair portreleri 1947 — 1949, Doğu Mecmuası, Zonguldak — Tenkitler ve fıkralar, 1948 — 1954, Bilgi Mecmuası, İstanbul.

Diyarbakır, Ankara, Zonguldak İstanbul mecmualarında çıkmış olan ve sayısı 131, i bulan bu yazılardan başka Son Posta, Vatan, Tan, Cumhuriyet gibi gazetelerde çıkmış ve hemen hepsi üstada müteallik yazıları da unutmamak lâzımdır. İşte Ziya Gök-

alp mektebi mensuplarından birinin hayatı ve eseri yukarıda işaret ettiğimiz gibi Z. G. Sosyoloji mektebinin kültür ve lisan sosyolojileri sahasında belki ilk olan bir Ziya Gökalpçı ile karşı karşıya bulunuyoruz. Büyük adamların biyografyaları ayrı bir araştırma sahası olduğuna göre Ali Nüzhet bu sahada da hizmet etmiş ve etmekte bulunmuştur. Hem onun biyografılığı basit bir iş değildir. bir taraftan hem şerilik bir taraftan ailevi bağlılık bir taraftan da «kendini bulmaya çalışan bir gence rehberlik etmesi» itibariyle yaşanmış bir çok tecrübelerle örüllü orijinal bir hal tercümeciliği! Ali Nüzhet 1923 deki ilk eserinden 1954 de yazdığı son satıra kadar hep «Bu müstesna fikir adamını hususi hayatı ve iç hayatıyla nasıl tanıtabilirim?» kaygısı içinde yaşamış ve bize bir teviye hafızasının bu hususa ait muhtevalarını tebliğe çalışmıştır. Eğer Ali Nüzhet'in bu biyografik araştırmaları olmasaydı Gökalp'ın hususi hayatı bize oldukça meçhul kalacaktı. Bu bakımdan sosyoloji mensubu olan her Türk münevveri ona minnettar kalmaktadır.

Böylece XXX. yıldönümünde bir Ziya Gökalp mektebi mensubunu tanıtırken gerek büyük şahsiyetlerin biyografyaları vadisinde, gerekse Türk kültür sosyolojisi sahasında Ali Nüzhet'i takip edecek genç araştırmacıları hasretle beklediğimizi belirtelim. Bu gibi hasretlerin tahakkuku o yolda Ali Nüzhet gibi yol almış olanların takdir edilmesine bağlıdır.

Şunuda ilâve edeyim ki Ali Nüzhet, Z. G. biyografyacısı olmak sıfatı ile yabancı müstesna çevresinde tanınan bir isimdir. Jaeschke, Rossi, Deny, Heyd... gibi Türkologların çeşitli yerlerde bu müstesna Z. Gökalpçının kaynakları olmaksızın mülahaza yürütmeleri imkânsızdır. Diğer taraftan bu biyografyacılık memleketimiz için tamamen yenisidir Zira Tezkirecilik pek çok tenkit edilmiştir. fakat fiilî olarak Tezkireciliğin ne olduğunu alınteri ve göz nuru ile gösteren tek biyografyacı müellif Ali Nüzhet'tir, denebilir. O kadar ki kıymetli arkadaşı mız, bu yolda bir çığır açmıştır demekte hiç bir mübalâğa yoktur.

Hülâsa Z. G. için yapılacak tezahürlerde onu bir Mektep, bir cereyan, bir Çığır olarak görmeli; bu mektebin ve çığırın yeni yolcularını ve mensuplarını gençliğe tanıtmalıyız. Fikir hayatı uzvî hayat gibi ancak ve maalesef memleketimizin yabancı olduğu devamlılık, süreklilik ile gelişebilir. Bu devamlılığın mutlaka üstadların fikirlerini passif olarak tastik ve tekrardan ibaret olmadığı şüphesizdir. Hatta üstada zıt cereyanları bile beklemeli. Bu anti

Namık Kemal ile Ziya Gökalp

Namık Kemâl ile Ziya Gökalp'a borçlu olduğumuz Vatan mefhumu

Yazan:

Prof. Hüseyin Nail Kûbalı

Otuz sene evvel alanyadan ayrılan Ziya Gökalp'ı kendinden evvelki devrenin Namık Kemâl'ını bağliya bağ, hiç şüphe yok ki millî şuurun kaynağı vatan mefhumudur, çünkü millî benlik ancak yurd içinde doğar ve gelişir ve yurd için ebedî bir hayat hamlesile yaşar. En müşahhas manasile, bir milletin yaşadığı coğrafi muhiti ifade eden vatan mefhumu uzun bir tarihî tekâmülün mahsulüdür.

Cemiyetler medeniyet yolunda bir dereceye kadar ilerleyip de toprağa devamlı surette yerleşmeğe başladıkları zaman toprağın cemiyet birliğini yapan amiller arasında derhal mühim bir yer almağa başladığını görüyoruz. Cemiyetin birliğini ve hatta şahsiyetini yapan toprak, yeni iktisadî amillerin meydana çıkmasına sebep olarak, cemiyetin farklılaşmasını temin etmek suretile de bize birinci derecede bir tekâmül amili mahiyetini arz ediyor.

Birlik ve takâmül amill olan toprak, cemiyetleri mekân ve zaman içinde birbirinden ayırarak yurd veya vatan mefhumunun doğmasına sebep olmuştur. Vatan mefhumunun, millet merhalesine varabilmiş ileri cemiyetlerde ne kadar geniş bir mana ve kıymetli bir yer aldığı malûmdur. Denebilir ki millet ve vatan aynı tabii ve içtimaî vakıanın ayrı iki ifadesinden başka bir şey değildirler. Zira millî varlığı vücade getiren ırk, lisan, tarih... gibi beşerî unsurların tahakkuk ve tesir vasıtası ve muhiti ancak jeloljok, coğrafi karakterlerle, muayyen siyasî hudutlarla bir şahsiyet kazanan ve müşahhas manadaki vatan ismini alan topraktır.

Millî varlığı yapan beşerî unsurlarla toprak unsuru arasındaki bu sıkı bağlilığa dikkatimizi bilhassa çeken hâdise her iki nevi unsurun karşılıklı tesirleridir. Millet toprağa dehâsının damgasını

bastığı gibi, toprak da tabii ve sabit icablarının rengini ve şeklini millete vermekten hâli kalmaz; diğer bir ifade ile, toprak ve millet birbirini besleyen, büyüten ve yaşatan iki kuvvet kaynağıdır. Bunun ne kadar böyle olduğunu muayyen bir toprağa bağlanabilmiş ola milletlerin inkişafile topraksız milletlerin -bunlara millet demek caizse- diğer bazı millî hususiyetlerini az çok muhafaza edebilmiş olmalarına rağmen, hakikî, tam bir millî varlıktan mahrum bulunmaları bize açıkça gösterir. Fransız tarihçisi Michelet'in söylediği üzere, «Coğrafi temelde mahrum millet, zeminden mahrum Çin resimlerinde olduğu gibi havada yürüyor intıbânı verir.»

Cemiyetlerin hayatında bu kadar mühim rol oynayan cemiyet - toprak münasebetlerinin ve neticeleri zamanla değişmiştir. Bu değişmeyi şekil altında görüyoruz.

1 — Çok iptidaî, cemiyetlerde toprağa bağlanış zayıftır, muvakkattir, zira cemiyetin yaşama şartları toprağa devamlı surette bağlanmaya lüzum göstermemekte, hatta buna mani olmaktadır. Toprak henüz cemiyetin birliğini yapan amiller arasında girmemiştir. Cemiyet, birlik kaynağını ve kuvvetini münhasıran, bir bayrak gibi birlikte taşıdığı, bir takım maşerî tasavvurlarda bulmaktadır. Başlangıçta geçici ve daha sonra az çok devamlı bir surette yerleşeceği toprakla arasındaki bağlilık sadece **insiyakî, biyolojik** mahiyettedir. Aynen bir hayvan veya nebatın yaşadığı mahal ve muhite bağlilığı gibi. Cemiyetler tekâmül ettikçe, ziraatin içtimaî bünyedeki tesirlerinden başka, mabed, kale, pazar yer gibi içtimaî müesseseler köklerini toprağa salmağa başlamışlar ve böylelikle toprakla alâkalı diğer bir takım yeni maşerî tasavvurların teşekkülü sayesinde

cereyanlar, Mektep kurucularının daha çok memnun eder. Zira onların istediği, cemiyetin hayatı ve hayatiyetidir. Bu hayatın dilekleri, fikirle tecelli ettiği takdirde düşünce hayatı da serpilecektir.

(1) Dil, Tarih Fakültelerinde neşredilen «Köprülü Armağanı» na bakınız. Mamafih Prof. Köprülü son zamanlarda hukuk ve iktisat sosyolojileri sahası da ele almış, hatta Z. G. dan çok ileri giderek başlıbaşına bir mektep vücade getirmiştir. Yalnız bu mektebin organı olan

«Türk Hukuk ve İktisat Mecmuası Profesörünün siyasî hayatına atılmasından sonra duraklamıştır. Ne yazık !

(2) Eylül — 1953 deki İstanbul matbuatının ve bilhassa «Akşam» koleksiyonunun görünüz.

(3) Bk. Tekinalp: «Bilgi», Sayı: 31

(4) C. Orhan Tütengil, A. Nüzhet Beyin Biyografya sahasında yaptığını Bibliyografya alanında muvaffakiyetli yapıyor. Bk. İş Mecmuası, Sayı : 40. Veya Bk. Z.G. Bibliyografyası, İst. Üni. neşriyatı, 1948.

de cemiyetle toprak arasındaki bağıllık **şuurlu, sosyal** bir mahiyet kazanmıştır.

2 — Tarihten evvelki zamanlardanberi göç - ler ve istilâlarla büyük insan kütlelerinin temas ve teşalübüne sahne olan toprak bir taraftan filî ve anormal mahiyette bir **birleştirici** vazifesini görürken, öte taraftan da iptidai cemiyetleri aşılmaz mukaddes sınırlarla çevreliyerek dinî - hukukî mahiyette bir **ayırıcı** vasıta hizmetini görmüştür. Lâkin cemiyetlerarası münasebetlerin, muhtelif sebeplerle, inkişafı üzerine toprağın filî ve anormal mahiyetteki birleştiriciliği normal ve nizamlı olmağa başlamış ve toprak, böylece, hukukî ve aslî ayırıcılığını muhafaza etmekle beraber, gene hukukî ve fakat tâli derecede birleştirici bir karakter almıştır.

Cemiyet - toprak münasebetlerinin bu iki şekil altında müşahede edilen tarihî tekâmülü, bize vatan mefhumunun insiyakî ve biyolojik olmaktan başlayarak yavaş yavaş **şuurlu ve sosyal bir müş - terek** tasavvur derecesine yükseldiğini ve, buna muvazi olmak üzere, insan toplulukları arasındaki filî ve anormal münasebetlerden milletlerarası tesanüd fikrine ve **insanlık camiası** tasavvuruna yükselişin de gene toprak vasıtasile meydana geldiğini ifade eder.

Toprak unsurunun aynı zamanda ayırıcı ve birleştirici tesirlerinin tabiî ve zarurî olmasından dolayıdır ki millî camia ile beşerî camia birbirini nakz ve inkâr etmeyen iki vakıa halinde yanyana taşıyabilmektedirler. Fakat toprağın ayırıcı fonksiyonu birleştirici fonksiyonundan daha aslî ve daha çok kuvvetli olduğundan ve olmakta devam edeceğinden millet denilen biyolojik ve tarihî varlıkların beşiği olan vatan realitesi daima en tabiî, en kuvvetli bir realite olarak kalacaktır. Bu iddiada bir tenakuz yoktur, çünkü, bilindiği gibi, bir orkestranın mevcudiyeti ve meydana getirdiği senfonik kuvvet ve kıymeti, nasıl muhtelif musiki aletlerinin varlığına ve her birinden çıkan sesin kuvvet ve hususiyetine bağlı ise milletler arasındaki sıkı tesanüdden doğacak insanlık camiasının kıymet ve kuvveti de toprak çevreleriyle birbirinden ayrılan millî camiaların varlığına, hususiyet ve kuvvetine bağlıdır.

Toprak - cemiyet münasebetlerinin tekâmülü hakkında çizdiğimiz bu şemayı memleketimize tatbik ettiğimiz zaman görürüz ki, Türkiyede milliyetçiliğin tekâmülü vatan mefhumunun tekâmülüne sıkı surette bağlı olarak vukua gelmiştir.

Büyük mütefekkirimiz **Ziya Gökalp'ın** tabirile «ümmet devri» ni yaşadığımız zamanlarda din, Osmanlı camiasının birliğini yapan başlıca amildi, Ger

çi, bir Mısırçarşısı manzarasını gösteren **Osmanlı** camiası içinde, hakikî Türk birliğini kuracak ırkî, coğrafî, tarihî,... amiller birer vakıa olarak mevcudu ve içten içe mütesirdi. Fakat bunlardan hiç birisi din kadar içtimaileşmiş ve şuurlaşmış değildi, diğer bir ifade ile, bugünkü manada ve bugünkü derecede, şuurlaşmış ve içtimaileşmiş bir **vatan** mefhumu yoktu.

Türklerde anayurda karşı duyulan derin bağıllık, hiç şüphe yok ki, an'anevî, hatta ırkî bir haslettir. Osmanlı İmparatorluğunun dörtbucağında can veren halis Türk çocuklarının duydukları gurbet acısının, sıla hasretinin sonsuzluğunu biliyoruz.

Bu yurd sevgisi ve hasreti halk musikimizin ve halk edebiyatımızın herhalde hiç bir memlekette görülmiyen derecede zengin ve yanık bir his ve heyecan kaynağı olmuştur. Lâkin bu derin yurd sevgisi, yanılmıyorsak, doğup büyüyen muhite karşı beslenen daha ziyade tabiî ve fitrî bir sevgi, bir köy ve kasaba sevgisi idi. Bu itibarla tamamen şuurlu olmaktan ziyade insiyakî, millî olmaktan ziyade beşerî, sosyal olmaktan ziyade ferdî ve adeta biyolojik bir histi. Böyle olmasına rağmen, bu bir nevi şuuraltı yurd sevgisi mütekâmil bir vatan mefhumunun en feyizli tohumlarını taşımakta idi. Tarihimizi sayısız kahramanlıklarla dolduran ve görüntüde kuvvetini dinî ideolojiden alan hamlelerimizin özünde gizlenen emsalsiz millî gurur ve heyecan bunun delilidir.

Büyük vatan ve hürriyet şairi **Namık Kemal'in** bile «Vaveylâ» şında :

**Git vatan kâbede siyaha bürün
Bir kolun Ravzai Nebiye uzat
Birini Kerbelâda Meşhede at**

Diye haykırırken ıstırabını incelediği vatan dahi, kanaatimizce, bugün bizim anladığımız manadaki vatan değildi. O vatan, tâbir caizse, o zamanki Osmanlı imparatorluğu hududlarıyla çevrilen bir ümmet vatanydı. Namık Kemal gibi ateşli bir vatanseverde ve yüksek bir münevverde bu, belki sadece imparatorluk realitesinin icab ettirdiği bir siyasî oportünizmin ifadesiydi. Fakat, muhakkak olan bir şey varsa, o zamanki Türk camiasının ma'şerî şuurunda, hattâ münevver zümrede dahi, bu günkü manada bir millî yurd, bölünmez bir bütün halindeki bir Türkiye tasvirinin henüz vuzuh ve sarahatle bulunmayışıdır. Bunda hayret edilecek bir şey yoktur, çünkü milliyet prensipleri, millî hududlar telâkkisi, anavatan ve müstemleke ayrılığı Avrupada da ancak XIX uncu asırdan itibaren inkişafa başlamıştır.

Ziya Gökalp Hakkında Bir Mektup

Yakup Kardı Karaosmanoğlu

Arkadaşımız Ali Nüzhet vaktiyle Diyarbakır'da çıkarıldığı «Yeni Hilâl» dergisinin Ziya Gökalp sayısı için Yakup Kadri'den bu mektubu almıştı. Gökalp'ı en iyi tanıyanlardan biri olan büyük edibin o mektubunu «Bilgi» de neşrediyoruz.

Ali Nüzhet Beye

Azizim Efendim,

Benden neşretmekte olduğunuz sevimli mecmua için merhum Ziya Gökalp'a dair bir yazı istiyorsunuz. Bu mecmuanın daimi karilerinden ve sizin samimi taktirkârlarınızdan olmak ve aynı zamanda sizinle beraber bir müşhidin müridi bulunmak gibi sebepler bana merhum hakkında yazacağım yazının bu hissi ve fikri iştirake lâyük bir kuvvet ve vusatte olmasını istilzam ederdi.

Fakat ne çareki, kederimiz tazedir. Ve bendeki tesirleri henüz bir asebi buhran hududunu geçmemiştir; Bu halde söylediğim sözlerin, nihayet bir acı feryattan ibaret kalması pek mümkündür.

Her şeyden evvel bir ilim ve fikir adamı olan muazzez gaibin bu nevi gürültülü nümayişlerden ve hissi feveranlardan ise ne kadar müteeffir olduğunu bilirsiniz. Ve yine pekiyi bilirsiniz ki merhum Kemal'in ve «ilâhî şeylerin» sıfatı mümeyyizesinden olan rükûdet ve sükûnetin mücessem bir timsali idi. Fikri ve hayatı hadisatı vuzuh ve huzur içinde görür ve öyle ifade ederdi.

Ziya Gökalp'ı hiç bir gün, nefsinin teheyycüata terketmiş gayrı tabii bir halde gördüğümü hatırlıyamıyorum. Düz, geniş ve aydınlık hayatın hiç bir merhalesinde ilmi usullerin haricinde bir tek adım attığı vaki olmamıştır.

Bence, insani noktayı nazardan, merhumun kusurunda bu idi. Zira Ziya Gökalp bu haliyle daima etraftaki alelade insanların fevkında durur ve kendisiyle bunlar arasında daimi bir mesafenin bizzat kendisi tarafından istenilerek icat edildiğine kani değilim. Bütün büyük ve fevkaledede şahsiyetler hep böyle değil midir?

Hep uzlet içinde yaşayıp, uzlet içinde ölmezler mi? Bunların yakından dostu kimdir? Bunların yakından dostu olmak için bunların derecesine yükselmek lâzım gelmez mi?

Garp âlimlerinden «Ermes Rönan»ın «Fikri

asilzadelik» tesmiye ettiği bu halet bütün halkcılığına ve bütün ferdiyet girilıklarına rağmen merhumda azami derecede mevcuttu. Birazda bunun içindir ki, Ziya Gökalp neşrettiği fikir ve kullandığı lisân itibariyle daima halka doğru gitmek istediği halde çok sevdiği kesif halk kütlelerine kadar inemedi. Yani ilmini birdürlü kâfi derecede basitleştiremedi, amıyanleştiremedi.

Ziya Gökalp'tan — onun kâ'bında değilse bile bir çok şöhretli şairler ve âlimler yetiştiren Diyarbakır, bu en şanlı evlâdiyle ne kadar mültehidir? Bunu siz, bize bildiriniz -Zannediyorum ki - siz yalnız merhumun en sevgili tilmizlerden biri değil, aynı zamanda onun hemşehrisisiniz de, Ne kadar istiyorum ki, elimde kâfi derecede vesaik olsaydı da (Ziya Gökalp ve Diyarbakır) unvanı altında bir tedebbu yapabilsen. Ve senelerce gölgesine sığındığımız, senelerce gölgesinde tenebbüt ettiğimiz bu büyük ağacı, ta köklerinden tetkik etmek saadetine nail olsam.

Şimdilik samimi taziyetlerimin kabulü ricasıyla derin bir elemle ellerinizi sıkarım azizim efendim,

Ziya Gökalp'ın yeni harflerle basılan eserleri,

- 1) Türkçülüğün Esasları
- 2) Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak
- 3) Yeni Hayat
- 4) Kızıl Elma
- 5) Altun Işık
- 6) Çınaraltı
- 7) Fırka Nedir?
- 8) Ziya Gökalp diyor ki.
- 9) Kolsuz Hanım
- 10) Şaki İbrahim Destanı
- 11) Ziya Gökalp antolojisi

Ayrıca Tarih Kurumu yayınları arasında:

Ziya Gökalp Külliyatı

Şiirleri

ve

Halk masalları.

Çok kıymetli Edebiyat öğretmeni Fevziye Abdullâh Tansle'in ilmi çalışmalarıyla meydana gelen bu eserde Gökalp'ın şimdiye kadar kitaplarına girmemiş bütün şiirleri bu eserde kromolojik bir sıraya göre tertib edilerek yayınlanmıştır.

Türkiye İctimaiyat Öğretiminin Babası Z. Gökalp

Konuşan : İhsan ÖZCAN

«Bilgi» mecmuasının Ziya Gökalp için hususi bir nüsha hazırladığını duyduğum zaman bende de bu sayıya iştirak arzusu hasıl oldu. Mecmuayı hazırlayan Hocam Ali Nüzhat Göksel Gazetecilik mektebi mezunu sıfatile yukardaki konu üzerinde bir röportaj yapabileceğimi söyledi.

Bu gün Ziya Gökalp'ın Edebiyat Fakültesinde yerini işgal eden Prof. Hilmi Ziya beyi aradım. Seyahata çıkmıştı. Bunun üzerine İktisat Fakültesinde aynı dersi okutan prof. Fındıkoğlu ile görüştim ve şöyle konuştum :

— Ziya Gökalp öleli otuz yıl oldu. Bu müddet zarfında iktimaiyat tedrisatı ne durumdadır?

— Evet otuz yıl içerisinde bu tedrisat hayli genişledi. Biliyorsunuz. İlk defa 911 de Selânik İttihat ve Terakki mektebinde Ziya bey İctimaiyat dersi vermeye başladı. Sonra İstanbulda bir medresede bu tedrisat devam etti. Aynı devrede Edebiyat Fakültesinde İctimaiyat dersi ihdas edildi. Demekki şöyle böyle kırk yıldır Edebiyat Fakültesinde bu ders okunur. Fakat Eğitim Enstitüleri yüzünden talebe buharını olduğu söyleniyor.

— Fakat başka Fakültelerde de bu ders var. Ne zaman başladı?

— Evet Ziya beyin ölümünden sonra 1934 de Alman Profesörlerinin telkinile Hukuk Fakültesine bu ders konuldu. Maksudları tekniksiyen hukukçudan ziyade fikir ve kültür hukukçusu yetiştirmek idi. Hatta yalnız Sosyoloji değil, Hukuk Felsefesi ve hukuk Tarihi de konmuş idi, fakat...

— Evet efendim fakat...

— Beni konuşturmak mı istiyorsunuz? O halde söyleyeyim: 1954 de yani otuz yıl sonra bu otuz yıllık tekâmül birden yok oldu. Çünkü: Hukuk Fakültesinde Felsefe, Tarih ve sosyoloji dersleride mecburiyetten çıkarıldı.

— Niçin ?

— Onu gidip Hukuk Fakültesinden sorunuz.

— İktisat Fakültesinde de İctimaiyat dersi var galiba, siz okutuyorsunuz?

— Evet 1936 da kurulan İktisat Fakültesinde de iktimaiyat hem bir ders ve hemde Enstitü halin-

de okutulur ve yaşatılır, lâkin...

— Evet !

— Lâkin bu Fakültede de 1954 de (İctimaiyat Enstitüsü) lüzumsuz görmüş olacakki ilga edilmiş

— Siz bu asırda bir İktisat Fakültesinde sosyoloji tetkikleri için vaktile kurulmuş yirmi yıllık bir Enstitüyü ismile, cismile müdafa etmediniz mi? Yahut başka müdafa eden bulunmadı mı?

— Hastahanedede ameliyat olduğum zaman İktisat Fakültesi dekanı Refii Şükrü Suvla böyle bir harekete tevessül etmiş ve onun yerine başka bir Enstitü kurdurmuş. Bunu yeni haber aldım.

— Ziya Gökalp'ı otuz sene sonra yad ederken doğrusu hazin bir tecelli. Anlattığım bu yersiz ve çirkin.

İş tamamen tahakkuk etmişmidir?

— Henüz pek kati bir şey bilmiyorum. Hastalık esnasında haberim olmadan alâkam olan bu iş, dediğim şekilde alt üst olmuş, Fakülte ile temas edeceğim.

— Orta Öğretimde sosyoloji tedrisatı ne durumda?

— Durum birçok meselelerle dolu. Biliyorsunuz İctimaiyat dersi Ziya beyin ölümünden kısa bir zaman evvel Sultanilere ithal edildi. Sonra adı Sosyoloji oldu. Daha sonra toplum bilim oldu ve daha sonrada sosyoloji oldu. Muallim mekteplerinde de bir müddet okutuldu. Şimdide «Eğitim Sosyolojisi» bizden bahsediliyor. Fakat tek partili devirde istinmar edilen sosyoloji dersleri bugün anarşi içindedir.

— Netice ...

— Otuz yıl sonunda netice sıfırdır. Çünkü Cemiyet kendisine sahip değildir. Bu yüzden kendisini kendisine öğretecek ilme karşı sempati duymuyor. Yani sizin anlayacağınız 1924 Türkiyesindeki Ziya Gökalp ruhu bugün sönük bir durumdadır. Bu sönüklüğü biz anlamıyoruz. Yurdumuza gelen Ecnebi sosyoloklar ve Ziya Beyi tanıyan müşteşikler bu hükmü vermektedirler. «Her nasılsa içinizde yetişen bu büyük adamın ilmi seziş ve anlayışından git-tikçe daha çok mahrum kahıyorsunuz»

— Sizde Bu kanaette misiniz?

— Doğru söze ne denir?

Aranan Ziya Gökalp

- Rifat Necdet Evrimer -

İlim, Felsefe hasbîlik, feragat ve fedakârlık ister. Bunlarsız onlar yapılamaz. İlim adamı, filozof kendini kendinde unuttur, kendinden ötesi ve ötelere için yaşar. Veçd hali, istiğrak hali de budur. Alim, filozof vecidsiz istiğraksız yaşadığı zaman mahsullü değildir. Hatta âlim ve filezof da değildir. Büyük eserler büyük heyecanlardan doğar. İnsanları olgunlaştıran ıztırarlardır. Bı ıztırarlar ıztıraplardan gelir. İzdırap insanı süzen bir inbiktir. İçvarlığın en feyyaz cevherlerle dolması bu süzülme neticesinde mümkündür. Biz, büyük mütefekkir Ziya Gökalpı bu merhalelerden geçmiş ve fenafilfelsefe olmuş bir şahsiyet olarak görüyoruz. O, başkalarını düşündüğü için en az kendisile meşgul oldu. Hayatını hasbîlik ve feragat örneği olarak gösteririz.

Ziya Gökalp'ta metotlu bir ilim zihniyeti, berak bir felsefe görüşü vardı. Onun en kuvvetli ve en sağlam cepheside inanışlarında çok samimi, çok idealist ve çok heyecanlı olmasıdır. Ziya, kafa ve gönül mücadelesi içinde yaşadı ve nihayet felsefe ona yeni iklimler fetih ettirdi ve Ziya bütün aradıklarını felsefenin ışığı altında yine kendinde buldu. Büyük mütefekkir (felsefeye doğru» makalesinde şöyle der: «Ekser adamların aklile kalbi arasında kendiliğinden bir ahenk ve vifak bulunduğu için bu gibi kimselerin felsefeye ihtiyacı yoktur. Fakat aklı ile kalbi arasında şiddetli mücadeleler mevcut olan bazı kimseler de vardır ki bunlar bu halinden kurtulması için yegâne çare felsefeye doğru gitmekdir».

Ziya Gökalp büyük çapta bir mütefekkindir. Alman filezofu Nietzsche'nin dediği gibi, büyüklük istikamet vermektir. Ziya Gökalp büyük olarak bu vazifeyi çok iyi yaptı. Genç denecek yaşta ölmeseydi kendisine bugünkünden daha çok şeyler borçlu olacaktı mamafih Ziyayı çok arıyoruz. Feragatli, hasbî, fedakâr, vefalı, samimi, idealist, insançı, milliyetçi ve «doğru» cu Ziya Gökalpı çok arıyoruz. Onun en büyük hizmeti, zamanında kendi varlığı ile memlekete ciddi, hakiki ve feragatli bir ilim ve felsefe adamı örneği göstermiş olmasıdır. Ziya Gökalp, «Ahlâka doğru» başlıklı makalesinde «İnsanı normâl gösteren ilim, orjinal yaratan daha olduğu gibi mefküreyi tanıtan da ahlâktır. Bu üç manevi servet, kıymetleri ilhamlarla muayyen bir meratip silsilesine tabidirler» diyor. Alim ve mefküreci Ziya dahanın eşeğinde idi. Onun erken gidişine halâ içimizden yarıyoruz. Ölüme sıra tanıtmak imkanı yok!..

Aile Ocağı ve Kader

Halis ÖZGÜ

Ailedir bu Millet'in, bu Devletin esası,
Kadın tamam olmadıkça eksik kalır bu hayat..
Ziya Gökalp

Fikar tarihinde Teolojik devir hakim olduğu müddetçe insana ait olaylar, başarılar, başarısızlıklar, felâketler ve bütün bunlardan doğan neticeler kaderile, alinyazısı ile izah edilmeğe çalışıldı. İlim devri aynı olayları diyolojik sebeplerle, verasetle değerlendirmek çıkırını açtı. Böylelikle uzun zaman, insanın, dünyada bulduğu, bulacağı şey oraya beraberinde getirdiği şeyden ibarettir dendi.

Tahlili ruhiyat bu görüşün yanlış olduğunu gösterdi. Bir tedavi metodu olarak ortaya çıkmış bulunan ve yavaş yavaş insanı olduğu gibi değerlendirmeye başlayan, gerçek bir hayat felsefesi mahiyetini kazanan tahlili ruhiyata göre insan doğduğu gibi değil, doğduğu ve hayatının ilk yıllarını yaşadığı, idrak ettiği, aile ocağında geçirdiği ilk yıllarda edindiği tecrübelerle göre bir değer kazanır.

XXinci yüzyılın başından beri yapılan araştırmalar bu görüşün doğru olmadığını meydana çıkarmış bulunmaktadır.

Gerçekten, aile ocağında geçen ilk yıllara ait müşahedeler, tecrübeler, anne ile baba ve bunlar ile çocukları arasındaki münasebet tarzları, kardeşler arasındaki münasebet şekilleri insan hayatı üzerinde çok derin tesirler meydana getirirler, bütün ömre şamil davranış tiplerini yaratırlar, bu davranış tiplerine kaynaklık yaparlar.

Hayatının ilk yıllarını idrak eden erkek ve kız çocuk için herşey annedir. Bitki için su, güneş ne ise anne de onlar için odur. Bunun neticesi olarak, kız ve erkek çocukların en çok sevdikleri varlık odur, annedir. Bundan dolayı annenin bütün hareketleri, öz varlık şuurunun kendini gösterdiği üç yaşından itibaren de annenin bütün sözleri çocuğun ruhunda derin tepkiler meydana getirir. Sevimli, güler yüzlü, neşeli anne, çocuklarını seven, gerektiği kadar çocukları ile meşgul olan anne, yavrularını öz varlıklarını olduğu kadar başkalarını da sevebilecek insanlar haline getirir. Sevilen, hele annesi tarafından sevilen çocuk, yalnız öz varlığını, annesini değil, fakat aynı zamanda annesi tarafından sevilen herkesi, babasını, kardeşlerini de sevebilir. Seven ve sevilen annenin etrafında miknatışlı bir saha meydana gelir. O saha içinde yaşayanlar birbirlerini çekerler. Aynı şekilde kocasını seven kadın kocası tarafından sevilir. Karısı tarafından sevilen,

Z. Gökalp Divan-ı Harpte

Hazırlayan
Ali Nüzhet Göksele

Ziya Gökalp 1. ci dünya harbinden sonra memleketin bir çok fikir adamları ile beraber önce Bekirağa'da hapsedilmiş sonra harp divanına verilmiş ondan sonra Malta'ya sürülerek Polverista zindanına atılmıştı. Ölümünün otuzuncu yıl dönümüne ayrılan «Bilgi» de bu Harp Divanında Gökalp'ten sorulan meseleleri ve ona verdiği cevaplardan bir kısmını yazıyoruz. Ayrıca şimdiye kadar hiç bir yerde neşredilmemiş Malta mektuplarında örnekler veriyoruz.

13 Mayıs 1919

Reis — Sizin Yeni Mecmua namında bir eseriniz var mı?

Gökalp — Yeni Mecmua, bir mecmuadır. Bende herkes gibi oraya yazı yazarım.

Reis — Siz orada Turancılığı, Osmanlılığa tercih etmişsiniz.

Gökalp — «Turan nedir» başlıklı bir makalem vardır. Bu makalede bugün tasavvur edilecek hars «kültür» Turan harsıdır. Yani Osmanlı Türklerinin bir harsı vardır. Diğer Türklerde bu harsı kabul ederlerse iştirak ederler. Yani bütün Türkler Osmanlı Türkçesini kabul edeceklerdir. Bundan maksat Azerbeycan Türkleriyle, diğer Türklere Osmanlı edebiyatını kabul ettirmek ve nihayet bütün bunları bir arada toplayarak meydana gelen bu faydalı eserleri bütün Türk alemine okutmak demektir — «De-

gerçekten sevildiğine inanan ve normal yaratılışlı olan bir erkek yuvasına dörtelle sarılır.

Bildiğimiz gibi her erkek, yaşı ne olursa olsun, daima bir dereceye kadar çocuktur; başka bir deyişle, suuraltında, Alt Ben'nide yaşayan ilk hayat yıllarının, bu yıllara ait güzel, tatlı hatıraların tesirlerinden kurtulamaz; alt Ben'inde yaşayan anne hayalini onu ömrü boyunca daima ve heryerde adım adım takip eder.

Bir erkeğin, hareketleriyle, sözleriyle, şefkati ve sevgisi ile annesinin, annesinin hayalini canlandıran, hatırlatan kadınlara, hele çocuklarının annesine karşı yakınlık duymamasına imkân yoktur. Çünkü onun bu varlıklar karşısında kendisini çocuk görmemesi, farkında olmadan, çocukluğunu yaşaması mümkün değildir.

Gerçekten, her erkek çocuklarını seven kadına

miş idim» —

Reis — Bu kabil neşriyat anası gayri müslime-nin bazı gûna hissiyatını rencide etmez mi?

Gökalp — Bütün anasiri gayri müslime kendi harslerinde muhtar oldukları gibi, her unsurda kendi harsına maliktir. Aksi fikir Türk harsı, Türk milletidir diyenlerin fikirlerine gelince: «Biz Türk değiliz» dedikleri zaman yalnız Osmanlı oluyorlar yine diğerlerinden olmuyorlar. Ermeni, Rum millet-tirler. Her milleti tastik ediyoruz. Milliyet iddiası büsbütün başkadır.

Reis — Halbuki anasını gayri müslime arasında Türkçeden başka lisan bilmeyenler vardır. Milletle-rin aralarında olan rabitayı tasdik edecek yerde bu gi-bi makalelerden ne gibi fayda mamul ettiniz?

Gökalp — Eskiden Türkçeden başka dil bilme-yen Rumlar kendi çocuklarını Atina'ya gönderir-lerdi. Ermenilerde öyle, her millet kendi milletine doğru gitmek mecburiyetindedir. Wilson prensiple-riyle bunu büsbütün meydana çıkardı. Osmanlılık siyasi bir devlettir. Bir devletin içinde müteaddit mil-letler olabiliyor, onların terakkisine milliyet prensip-lerinin intişarına mumanaat edilmiyor.

17 Mayıs 1919.

Reis — Meclis-i Âyandan mahakimi şeriyenin

içten bağlanır; çocukları için söylenen güzel sözleri paylaşır, çocukları okşanırken kendisi de okşanır gibi olur, sevilirken kendisi de seviliyormuş gibi sevinir. Bütün bu hallerin sebebi onun, kendisini nasıl olduğunu bilmeden, anlamadan çocuklarına, eşini de annesine benzetmesi, çocukluk çağını yeniden yaşaması, o çağa ait atmosferin içine girmesidir.

Bütün bunlardan da anlaşılacağı gibi, insanın kaderi geniş ölçüde aile ocağında dokunmakta, alinyazısı burada yazılmaktadır. Çocuklarına oldu-ğu kadar kocasına karşı da bir anne gibi hareket etmesini bilen bir kadının kalbile ısınan bir aile oca-ğında ilk hayat yıllarını idrak edenler hayata bağ-lanmakta, ısınmakta zorluk çekmezler. Büyük mü-ceffekirimiz Ziya Gökalp bu gerçekliği Ev kadını adını taşıyan şüri ile çok veciz bir şekilde anlatmış bulunmaktadır.

(Sanu Sa. 31 de)

adliye bağlanması meselesi müzakere olduğu sırada azadan birinin o zaman mecliste hazır bulunan Şeyhülislâm efendiye «Siz tevhibi mahkeme nasıl razı oldunuz, bu makamınızın şeref ve haysiyetiyle mütenasip midir?» sualine mumaileh: «Bu mesele hakkında siz benim ichtihadı zatimi sormayınız. Bu fırka meselesidir. Fırka böyle karar vermiştir». demiş. Demek fırka bu işlere karışıyordu.

Gökalp — Bu kabil mühim meseleler fırka programına dahildir. Bu mesele kongrede uzun boylu müzakere edildi. Şeyhülislâm efendi kendi noktayı nazarını, ichtihadını söylemeli idi muvafık ise ekseriyete iktiram ederdi. Halbuki kongrede bendeniz de bulundum hiç bir itiraz dermeyer etmediler, eğer ichtihadı zatilerine muvafık olmasaydı istifa etmeleri lâzım gelirdi.

Reis — Türkler tarafından bir Ermeni katliâmı olmuştur. Bunda fetvayı siz vermişsiniz buna ne dersiniz? [1]

Gökalp — Milletimize iftira ediyorsunuz bir Ermeni katliame olmamıştır. Türkiyede bir Ermeni katliâm değil, bir Türk — Ermeni mukatelesi olmuştur. Bizi arkadan vurdular, bizde vurduk

Reis — Demek tehciri de mazur görüyorsunuz diye bağırıldı.

Gökalp — Tabii.

Deyince reis derhal meclisi tatil etti

Artık bir Türk ve Ermeni hadisesi çırıl çıplak bütün trajedik durumuyla mahkeme heyetini ve dinleyicileri sarmıştı. Gökalp mütevazi sessiz durumu ile bir kahraman gibi dimdik duruyor. O dakikalarda Gökalp bir mahpus değil muzaffer bir kumandan gibi gönülleri kendisine çekiyordu. Bu hadiseden sonra reis Nazım Paşa istifa etti.

ZEVCEM VECİHE HANIMA

12 Nisan 1920

Polverista

Sevgili zevcem.

Bu hafta mektup almadığım için merak tayım fakat bu sözü size merak vermek için yazmıyorum Benim mektup almam merak etmeliğim lâzımdır. Çünkü siz emin mevkide değilsiniz. Halbuki ben gerek suyu havası itibariyle gerek sair cihetlerce hiç endişe edilmeyecek bir yerdeyim. Sizin merak etmenize hiç bir sebep yoktur. Benim de merak edişim telaş derecesinde değildir. Çünkü ben allaha mütevekkilim. Fakat meraktan ne fayda hasıl olur? insan daima kederlerine meraklarına

hakim olmalı! Mektubunuzu aldığım zaman kalbime emniyet gönlüme istirahat geliyor sizin orada rahat olduğunuzu mektuklarınızda okudukça hiç bir endişem kalmıyor. Çocuklarımızın resmi daima karşımdadır. Onlara baktıkça kalbim sızlıyor. Bu ayrılık ne acı şeymiş! Her felakete tahammül eden ben sizin ayrılığınıza dayanamıyorum. Bereket versin ki zihnimi meşgul edebilecek işler bulabiliyorum. Birinci işim felsefe dersleri okutmaktır. Gittikçe dinliyenler çoğalıyor. Zaten burada faydalı olarak yalnız iki şey yapabiliyorum. Birisi her posta günü mektup yazmak, ikincisi de bildiğimi başkalarına öğretmektir. Bu iki işin haricinde gönlümü şen tutacak şeylerle meşgul oluyorum. Kitap okuyorum, konuşuyorum, düşünüyorum gezip dolaşıyorum, tabiatın güzelliklerini seyrediyorum, Hasılı kendimi sıkılamaya çalışıyorum. Çünkü sizin yanınıza geldiğim zaman ruhumu da vücudumu da sağlam getirmek niyetindeyim. İleride size faydalı olabilmek için sıhhatimi muhafaza etmek vazifemdir. Beni maddi sebeplerden ziyade manevi sebepler hasta ettiği için bilhassa manevi hıfzıssihaya riayet ediyorum. Bunun esası kalbi yalnız meserrete ve muhabbete açık bulundurup kindarlığa ve kaygılara karşı kapamaktır. Kulaklarıma yalnız iyi sözleri dinlemeğe, gözlerime yalnız iyi şeyleri görmeğe, zihnime de yalnız iyi fikirleri düşünmeye müsade ederim. Hiç bir his hiç bir fikir, muhabbet rengine bürünmeden ruhuma giremez. İşte ben sıhhatimi böyle muhafaza ediyorum. Sizde gerek maddi gerek maveni sıhhatinize dikkat etmenize ve benimle meşgul olmayarak çocuklarımıza vakitlerinizi hasretmenizi dilerim. Kardeşime çok selamlar. Seniha'nın Huriyet'in ve Türkân'ın gözlerinden öperim. Allaha ısmarladık sevgili zevcim.

Z. Gökalp

Pazartesi 25 Nisan 1920 Polverista

Kızım Seniha'ya

Sevgili kızımı! Bu hafta mektup alamadım. geçen haftanın mektuplarını okuduktan sonra bu mektubu yazıyorum. Bir mektup tarihçe ne kadar eski olursa olsun daha yenisi gelmedikçe yeni mektup mahiyetindedir.

Mektubu bir kâğıt parçası zannedenler ne kadar aldanırlar! Körlere göz sağirlara kulak, ölümlere can vermek ne kadar kıymetli ise, bir esire, bir gurbet dertlisine mektup yetiştirmek o kadar değerlidir. Yaralı merheme, hasta ilaca, zehirlenmiş tir-

[1] Bu son kısım Hakkı Süha'nın notlarından alınmıştır.

Ziya Gökalp'in Tenkidi

Dertlioğlu

«İş» Mecmuasının bir sayısını sahipleri Gökalp'e ayırmışlar, birer mektupla da Gökalp'le alâkali olanlara soruyorlar:

«Gökalp'in yalnız yaşayan fikirlerini değil, onun tenkit edilecek taraflarını da bulup yazarsanız memnun oluruz.» diyorlar.

Ben de düşündüm, hakikaten bir mütefekkir, bütün fikirleriyle değişen zaman ve hayat şartları içinde daima aynı kudrette yaşamıyor. Bu değişen şartlara göre insanlardaki kıymet hükümleri de değişiyor. İşte bunları gözönünde tutarak Gökalp'in eserleri üzerinde kuş bakışı bir fikri cevelân yaptım. Şimdi eserlerindeki mevcut olan meselelerden ikisi üzerinde duruyorum:

1 — Türk kadınına çarşaf ve peçe içinde hapşolunduğu, yani şeriat kanunlarının tatbik edildiği devirlerde, bir erkek 4 kadın alabilirdi, irs te kadın, erkeğin aldığı hissenin ancak yarısına sahip sayılırdı. İş hayatı kadınlarımız için kapalı tutulurdu. Ayrılma ve birleşmede kadının hiç bir selâhiyeti yokken erkek her şeye hakimdi. Ev hayatında kadın bir nevi ev eşyası gibi sayılır, erkek istediği zaman kadını değiştirebilirdi. İşte bu devirde, Gökalp kadınla erkeğin bütün medeni ve insani haklarda eşit tutulmasını şiirleriyle, makaleleriyle ve tarihi, ilmi sebeplerini göstererek kadınların haklarını savundu. «Hukukî aile kararnamesini» o çıkarttı, bütün iş ve tahsil kademelelerinin kapılarını kadınlara açtırdı.

2 — Gökalp gençleri çok severdi, bu memleke-

tiryakâ o kadar mühtaçtır. Kış gecesi soğuktan titreyenler sabırsızlıkla güneşin doğmasını beklerler. Bunun gibi gurbet ayrılık işkencesi çeken bütün esirler de tahalükle postayı gözlerler. Mektup, seven bir ruhun seven bir ruha armağandır. Mektup, iştiyaklı bir kalbin hasretile bir kalbe feryadıdır. Bu feryad, acı ile dolu olsa bile tatlıdır. İki müştak kalp uzaktan birbiriyle ancak mektupla dertleşebilirler.

Bir zamanlar filozoflar saadet tilsimini ararlarmış bir zamanlar tabipler de bir derde dava olan maddeyi keşfe çalışırlarmış. Esirler için bunların her ikisinde mektuptur. Binlerce kitaba sığmayan en derin hakikatler bu mektubun içine sığabilir. Çünkü hakikatların hakikati muhabbetir. Mektup ise sevgi ile doludur, mektuba cisim halmi olmuş muhabbetdir, diyebiliriz.

tin yeni baştan tanzimi için, geri fikirlerden, eski inanışlardan uzak, hür düşünceli ve müsbet bilgilerle mücehhez bir Türk gençliğinin yetişmesi için çalıştı. Bu arada o her şeyin millileşmesini de istiyordu. Çünkü kozmopolit düşünceli gençlerden bu yurdun çok zarar gördüğünü biliyordu. Onun için tarihe dayanarak Türk Milletinin sosyolojisini, psikolojisini inceleyerek milli bir hayatın garp bilgi ve tekniği ile teçhiz edilmesini isteyen Gökalp, 30 yıllık fikir hayatını hep bu davanın halledilmesine ve bunların sebep ve neticelerinin gençlerce anlaşılmasına verdi ve ömrünü bu uğurda tüketti.

Gökalp sık sık yurd ve yuvadan da bahsederdi, yurdun çiçekleri gençlerdi, o bir fikir bahçivânı gibi bunların üzerinde işledi. Bu husustaki vazifesini hayatta iken temamilen bitirememiş olacakkı, yuvası yani ailesile uğraşacak vakit bulamadı. Böylece hayatını bereketli çalışmalarını yurduna vererek 48 yılını doldurdu.

Gökalp'in gençleri çok sevdiğini söylemiştik. Şimdi sözümün isabetini göstermiş olmak için bir olaydan bahsedeceğim:

Malta dönüşünde Gökalp Diyarbakıra gelmişti, Küçük Mecmuayı çıkarıyordu, burada yine mütefekkirimiz aynı heyecanla çalışmalarına devam ediyordu. Günün birinde «Darülfünun Emîni» (Rektörü) ona bir telgraf gönderdi. Onu Üniversitedeki kürsüsüne davet ediyordu. Buna karşı Gökalp:

— Ben Maltada iken dersimi kapattılar, benim-

Mektubun manası şefkat, lisanı samimiyettir. mektup yok ken bir kalbin haberini başka bir kalbe götüren ancak meleklerdi. Demek ki şimdi melekler yerine mektuplar kaim olmuş. Mektubun kıymetini anlamak için böyle bir sahife kifayet etmez. Manevi kıymetler maddi misallerle de anlatılamaz. Suyun lezzetini çölde yolunu şaşırın bildiği gibi, mektubun kıymetini de ancak ailesinden ayrılan bilir. İşte bugün mektup alırsam, bu kadar kıymetli bir ni'mete nail olacağım demektir. İnşallah yakında kavuşuruz. Artık mektup beklemeğe mecbur olmayız.

Sevgili kızım

Baban
Ziya Gökalp

Küçük Mecmua'ya Dair Hatıralar

Ziya Gökalp, Maltadan Diyarbakıra geldikten bir müddet sonra geceleri bir ilk okulda felsefe ve sosyoloji dersleri vermeye başladı.

Bütün bir kış devam eden bu derslere, eski arkadaşları, birçok gençler ve subaylar devam ediyordu. İlk zamanlar bu dersler bir az yadırganmıştı. Tabirler yeni, fikirler yeni idi. Fakat çok geçmeden kullandığı kelime ve fikirlere alışıldı. Ondan sonra, o savaş yıllarının acılarıyla, ümitsizlikleriyle bezginleşen ruhlara Ziya'nın aşıladığı yeni mefkûrelerle, bütün gençlikte bir dirilme, bir kendine gelme hali meydana geldi.

Ziya Gökalp yalnız bu derslerle kalmazdı. Evinde, sık sık uğradığı «çayhane» de hemen etrafını bir meraklı zümresi çerçiveler. Ondan neler sormazlardı. O da, bütün bu sorguları cevapsız bırakmazdı. Her kafasında endişesi olana yeni bir mefkûre ile teselli vermeye çalışırdı.

Birkaç ay içinde koca bir memleketin bütün belirli ve belirsiz isteklerine yeni bir istikamet vermede muvaffak oldu. Evet harbin verdiği bir nevi fikir ve ahlâk - buhranı vardı. Ziya'nın ruhlara ferahlık veren telkinleriyle o buhran atlatılmış, onun yerine bir kurtuluş savaşı mefkûresi bütün ruhları sarmıştı. İşte Ziya, bu havayı yarattıktan sonra, bir mecmua çıkarmayı düşünmeye başladı.

O zaman Diyarbakırda pek iptidai bir matbaa vardı. Makinesi bozuk, hurufatı yıpranmış ve iki de mürettibi vardı.

le alâkadar olmadılar, şimdi kim bilir? Maarif Vekâletinin tesirile mi, yoksa gençliğin tazyiki üzerinemi beni davete mecbur kaldılar? dedi Telgrafı masanın üzerine bıraktı ve bundan iki gün sonra bir telgraf daha geldi, yazısı şu idi:

— «Darülfünun gençleri aziz hocalarını kürsüsünün başında görmek istiyorlar, derin bir muhabbet ve hürmetle sizi bekliyorlar.» deniyordu.

Gökalp buna çok sevindi, gençliğin vefakârlığından kadirbilirliğinden bahsetti, ve kararını verdi. İstanbula gidecek derslerine başlayacaktı.

Şimdi gelelim tenkidine; Gökalp'in ölümü üzerinden 30 yıl geçti, kadınlarımız tam manasile hürriyetlerine ve medeni haklarına kavuştular.

Birgün Ziya Beyin küçük kardeşi bana geldi:

— Kardeşim bir mecmua çıkaracak. Senin de mecmua işlerinde çalışmanı istiyor, dedi. Eğer razı olursan bu akşam eve gel, ağabeyimle görüş, dedi. O gün akşamı büyük bir sabırsızlıkla bekledim. Nihayet akşam oldu. Ziya Bey'e gittim. O akşam çok neş'eli idi. Ziya Bey:

— Mefkûre adında bir mecmua çıkaracağım; Sen de beraber çalışacaksın. Fakat matbaa vilâyetindedir. Sabahleyin git, vali ile görüş, müsaade iste, dedi.

Sabahleyin gidip valiyle görüştüm. Önce çok memnun oldu. Fakat bir az düşündü. İki üç defa: Mefkûre, Mefkûre... diye kekeledi. Birdenbire bana dönerek:

— Mefkûre ne demektir? Bunun manasını ben bile kavrayamıyorum. Okuyanlar nasıl anlayacaktır? Kabilse bu ismi değiştirseydi. Ben ısrar ettim. Bu kelimenin artık manası çok yayılmıştır. Helle bu savaş günlerinde Mefkûre yeni bir hayat hamlesinin işareti olacak, değiştirmiyelim, falân dedim-sede Vali dinlemedi. Nihayet oradan ayrıldım. Ziya Bey, beni matbaada bekliyordu. Meseleyi anlattım. Bir az düşündü. O halde «Yeni Hilâl» veya «küçük mecmua» olsun dedi. Tekrar valiye gittim, epeyce uğraştıktan sonra «küçük mecmua» üzerinde valiyle anlaştık.

Artık işe başlayacaktık. Fakat küçük mecmuanın kâğıdı yok. Parası yok. Hatta Ziya Beyden

Gençlerimiz de öyle.. Gökalp'in istediği şeylerin büyük bir kısmı Cumhuriyet devrinde gerçekleşti. Fakat ne hazin bir tecellidirki; bunlar, cemiyet ve dernek halinde sık sık toplanıyorlar, konferanslar tertip ediyorlar, fakat bu teşekkürler, Gökalp'in doğum ve ölüm yıldönümlerinde, veya herhangi bir günde onun fikirleri ve hizmetleri üzerinde hiçbir konuşma yapmıyorlar. Hatta kendi davaları uğrunda bir ömür harcayan bu mütefekkirin ismini bile anmıyorlar. Hadise böyle olduğuna göre; şimdi kendi kendime düşünüyorum; Acaba Gökalp'in bunlar hakkındaki fikirleri ve kanaatleri yalnız mı idi? Diye kafamda bir fikir var. Bu fikrim doğru ise yani bu teşekkürler alâkasızlıklarında haklı iseler, bence Ziya Gökalp'in tenkit edilecek tarafı bu mevzulara ait fikirleridir. Diyorum.

başka yazıcısı da yoktu. Bunlardan başka ancak haftada bir çıkan vilâyet gazetesinin yazı işlerini idare edebilen iki mürettepten başka Diyarbakırda mürettip te yoktu. Bütün bu yokluk içinde Ziya Bey'in büyük arzusu vardı. Onun bu isteği mutlaka yerine gelmeli idi...

Küçük mecmua, haftada bir çıkacaktı. Hemen işe başlamak ıycap ediyordu. O zaman matbuat umum müdürü olan Ağaoglu Ahmet Beye yazdık. Önce mecmuanın marsafı için ayda üç yüz lira gönderceğini ve Mustafa Kemal Paşanın bilhassa mecmuanın çıkacağından çok memnun olduğunu yazdı.

Filhakika üç yüz lirayı gönderdi.

Bu para ile biraz kâğıt alındı. Matbaanın noksanları tamamlandı. Müretteplerin ilk aylıkları verildi. Fakat bir yıl devam eden küçük mecmuaya, matbuat umum müdüriyetinin ilk ve son yardımını bu ilk gönderilen üç yüz lira oldu.

Artık mümkün olan bütün teknik işleri yoluna koyuldu. Mecmua çıkabilecek bir dereceye geldi. O günlerde Ziya Bey, gününü matbaada geçiriyor, kırık dökük bir koltukta oturarak rengi solmuş, aşınmış bir masanın başında yazılarını hazırlıyordu. Nihayet birinci sayının yazıları tamamlanmış, vakit te akşam olmuştu. Ziya Bey evine gitti.

O gece ben ve bir mürettip yazıları makinenin ağzına verirken, bir taraftan çarkını çeviriyor, diğer taraftan tutkallı aşınmış merdanelerin delik deşik çukurlarından cümle ve kelimeleri, bozuk ve sâik çıkmaktan kurtarmak için uğraşıyorduk; sabahı bulduk. Bu suretle çetin bir mücadeleden sonra, hazırlanan mecmuanın birinci sayısını Ziya Beye götürdüm.

Heyecan ve neşe ile mecmuayı aldı. Onun bu neşesi uykusuz ve yorgun geçen gecemin en zevkli bir mükâfatı olmuştu. Ziya Bey mecmuanın sahifelerini bir az karıştırdı. Sonra bana dönerek:

— Paraya bakma, isteyenlere ver, okusunlar, demişti. Mecmuanın ilk sayısından son sayısına kadar yüzlercesini parasız dağıttık, fakat mecmuanın geliri giderine yetmediği için günden güne mecmuanın açığı kabarıyordu. Bunu karşılamak üzere, Ankarada bıraktığı kitaplarını Maarif Vekâletine sattırdı. Ele geçen paranın bir kısmıyla mecmuanın borçlarını ödedik...

**

Ziya Bey, makalelerini yazarken hiç zorluk çekmezdi. Bütün fikirleri kafasında adeta istif edilmişti. O, eline kâğıt kalemi alınca bir az düşünür, yazmaya başlayınca yazının sonuna kadar durmaksızın yazardı.

Mecmuadaki çeşitli makaleleri yazarken, bütün kütüphanesi, yalnız hafızası idi. Yanında ancak bir bavul dolusu kitabı vardı.

Ziya, harikulâde bir hafıza kuvvetine sahipti. Küçük mecmuadaki «Türk devletinin tekâmülü» serisindeki isimler, matematik problemlinden çok daha zor olan o tasniflerle kurulan fikir çatısına hep hafızası sayesinde yaratmıştır.

Ziya'nın kafası, en çetin felsefi meseleri hazmedecek ve yeni yeni fikir ve hayat muammalarını çözecek kadar kuvvetli idi. Onun mecmuadaki yazıları, Anadolu, İstanbul gazete ve mecmualarına alınarak yayılırdı. O zaman Akşam gazetesinde Falih Rifki Atay:

— Fikir hayatımızı Ziya Bey, Diyarbakırdan idare ediyor, demişti.

Hakikaten Küçük Mecmuada Ziya'nın en uygun yazıları çıktı. Bütün tabii şartlarının pek bozuk olmasına rağmen mecmua, kurtuluş savaşı yıllarında en canlı fikir hareketlerinin merkezi olmuştur.

Atatürk İstanbul gazetecilerini İzmitte davet ettiği zamanlarda onlara; Ziya Gökalp ve Küçük Mecmua'nın kurtuluş hareketlerinde önemli rollerini bir sevgi ve takdir diliyle anlatmıştı.

Otuz üç sayı devam eden bu mecmuada Ziya Telif ve Tercüme Encümenine reis olduktan sonra, mecmua da tabiatıyla bırakıldı. Ondandı sonra onun vakitiyle seçtiği adlardan biri olan «Yeni Hilâl» adında bir dergi çıkardık.

22 sayı kadar devam eden bu derginin bir sayısını Ziya'nın ölümü münasebetiyle onun aziz hatırasına armağan etmek istiyorduk. Bu sayının ona lâik olması için onu yakından tanıyan yazıcılara müracaat ettik. Fakat yazılar gelinceye kadar; kâğıtsızlık yüzünden dergi kapandı. Şimdi size, o zaman bize gelen yazılardan Yakup Kadri'nin bir mektubunu veriyoruz.

Üç Fıkra

— I —

ENGİN MUHARREMOĞLU

İstanbul mecmualarının birinde Ragip Hulusi «sonra prof. olan» imzasıyla şöyle bir telgraf yazısı çıkmıştı. «Ben Gökalp'ın talebesiyim. İstedığınız yerde ve bir heyet huzurunda sizinle imtihan olmaya talibim». Bu haberi okuduktan sonra mecmuanın bundan önceki sayısını arayıp bulduk. Meğer Mehmet Emin «Erişirgil» Gökalp'a hitaben açık bir mektup neşretmiş. Orada Ziya Gökalp'ın bir makalesini tenkit ediyordu. Bu mektupta «Darülfünunda ki talebesi Gökalp'ın fikirlerine saplanıp kaldıkları için gelişemediklerini...» söylüyordu. Gökalp bunları okuyunca, önce güldü. Sonra biraz düşündü; masasının üzerindeki kâğıda bir şeyler yazmaya başladı; bu yazı işi devam ederken, o sırada Küçük Mecmuadaki «Komuk İli» makale serisini yazan Binbaşı Halis Bey odaya girdi. göz işareti ile Gökalp'ı göstererek yavaşça bana:

— Ne yazıyor? dedi.

Meseleyi anlattım.

Halis Bey şakacı bir sesle «Ziya bey vakit geldi batta ,geçti bile. Malûmya bu akşam bize gideceğiz. Karınca kararınca hazırlıkta yaptık.

Ziya Bey — Yazımı bitireyim de gideriz. Dedim.

Halis Bey — Dur bakalım canım, sizin talebenize bir defa cevap verebilsinde ondan sonra yazarınız.

Hem size bir şey söyleyeyim mi? Mehmet Emin sizin bu mektubu göremeyeceğinizi tahmin ettiği için yazmıştır. Siz de onun bu tahmininde yanıldığını gösterirseniz daha iyi olur dedi.

Bu söze hepimiz güldük. Ziya Gökalp'te yazısını tamamlamaktan vaz geçti.

— II —

Gökalp Malta dönüşünde Diyarbakır'da Küçük Mecmuayı çıkarıyordu. Bir gün idare ve yazı işleriyle uğraşan «öğretmen» in mecmuanın çıkacağı saatte lisede dersi vardı. Son tashihlerinde bulunamamıştı. Gökalp'ın bir yazısındaki rektör kelimesini mürettip anlayamaz bu olsa olsa doktor olmalıdır der. Ve öylece makaledeki rektör doktor olarak dizilir. Bu sûretle Darülfünun rektörü, Da-

rüfünun doktoru olur. Akşam Gökalp matbaaya gelir, makaleyi okur ve tabii canı sıkılır. Biraz sonrada mecmuanın idaresine memur öğretmende matbaaya gelir. Gökalp'ın çahresinin asık olduğunu görünce:

— Efendim bir şeymi oldu? Canınız sıkılmış gibi duruyorsunuz?

Gökalp meseleyi anlattıktan sonra «Mecmuayı kapatsak nasıl olur.» cümlesiyle sözünü bitirir ve kalkıp gider.

Öğretmen bu halden pek üzülür. Fakat ondan sonra üzerinde bulunan iki mektepten birini bırakır ve artık haftasının üç gününü mecmuaya vermek inkânını bulur. Böylece rektö, doktor olunca, mecmuanın kapanması tehlikesi bir memuriyet terk edilmek suretile atlatılır.

Kıssadan hisse:

«Su uyur, suşman uyumaz»

Gökalp'ın üzülmekte ne kadar haklı olduğunu ölümünden 18 yıl sonra anladık. 1942 yılında «Hasan Ali Yücel'in maarif vekilliği zamanında». Lise edebiyat olgunluk imtihanlarının haziran döneminde Vekâletten gelen soru, Gökalp'ın Küçük Mecmuada çıkan «İlme Doğru» makalesinden alınmış bir parça idi bu yazının sonunda «o halde, asri bir millet düşünmeğe veda etmek istemiyorsa mutlak müsbet ilimlere doğru gitmesi lâzımdır.» Diyordu.

Şimdi bu cümleye ait vekâletin istediği: «parçanın son cümlesinde bulunan «gitmesi» kelimesi gramerce ne haldedir ve bu cümle içinde bu halde kullanılması doğrumudur? Doğru ise neden? Değilse o kelimenin veya bütün cümlenin ne şekilde bulunması uygun olur?». Diye lise öğrencisinden soruluyordu!

Demek mürettip hatası mualihih hatası günün birinde yazarına mal ediliyor. Şimdi bunları gördükten sonra büyük mütefekkirin aziz ruhundan af diliyorum.

Yukardaki ata sözünü tekrar edelim:

«Su uyur, düşman uyumaz»

Not: Hasan Ali Yücel Orta Öğretim Müdür lüğünde bulunduğu zamanlarda Türk çocuklarına en doğru dil, en güzel fikir ve sanat eserleri ör -

Büyük Türk İdealistinin Manevi huzurunda

Ahmet Emin YALMAN

Tam otuz beş sene oluyor, maarif hesabına Amerikada sosyoloji ve tarih okuduktan sonra memlekete dönmüştüm. Vazifemin ne olacağını anlamak için nezarete gittim. Şu haberi verdiler :

— Darülfünunda içtimaiyat dersi için Ziya Gökalp Beye muavin olacaksın, aynı zamanda felsefe tarihi hocası Mehmet Ali Ayni Beye ve Mülkiye - de İstatistik dersinde Hasan Beye (Hasan Saka) muavinlik edeceksin...

Uzakta tahsilde bulunduğum yıllar esnasında siyaset ve fikir ufuklarımızda parlamaya başlayan (Ziya Gökalp) adlı yeni yıldız hakkındaki malûmatım azdı. Fakat bu malûmat bile merakımı ayaklandırmaya kâfi geldi. Ziya Gökalp o sırada Üniversite - tedeki hocalığıyla beraber, İttihat ve Terakki merkezî heyetinin âzasından bulunduğu için hemen İttihad ve Terakki umumî merkezine koştum, bütün ömrümce tanıdığım insanların en mütevazı, en feragat - lisi, en idealisti ile ilk temasımı yaptım.

O zaman memleketin mukadderatı İttihad ve Terakki umumî merkezinin elindeydi. Burası, resmî ve mes'ul hükûmetin üstünde duran bir kudret ve nüfuz kaynağı idi. Umumî merkezin âzası arasında; da; bilgisi ve feragati dolayısıyla Ziya Gökalpın çok mümtaz bir mevkii vardı.

Umumî merkeze giderken; mevkiinin azameti başına vurmuş, yanına yaklaşılmaz bir insanla karşılaşacağımı sanmıştım. Halbuki kendimi, sıkılgan, mütevazı, çok terbiyeli, pek az konuşur bir insanın karşısında buldum.

— 0 —

Vazifeme tam 1914 eylülünde başlamıştım. O sırada umumî harp dolayısıyla üniversitede talebe yok gibiydi, bir muallim muavinine pek az iş düşüyordu. Benim başlıca vazifem, Ziya Gökalp, dersini takrir ederken, kürsünün yanında sessizce oturmak başlıca işim de bir fani insandan ziyade insan şekline girmiş bütün bir vecd ve ideal kaynağı tesirini yapan bu eşsiz şahsiyeti tetkikten geçirmektir.

Yavaş yavaş o sessiz insan bana alıştı, beni iç yüksek bir «ahlâk timsali» olduğunu pek iyi bilir. Maddî hayat ile, ferdî düşüncelerle hiç alakadar olmayan bu emsalsiz adam, bütün varlığını «Mefkûre» içinde eritmişti., O yalnız «Fikir adamı» olarak de -

âlemine aldı. O zaman; ortasında bir kurşun yarası bulunan geniş ve sakin alınının arkasında coşan, kabaran ve nihayetsiz rüyalara, hasretlere, ideallere sahne olan bir dünya yaşadığını öğrenmeğe başladım. Gökalpın ruhu; kendine aziz olan ideallere göre bir defa ayarlanınca, o sakin insan talâkatlı bir hatip kesiliyor, ağzından şelâleler gibi fikirler akıyordu.

Gökalpın muavini bulunduğum müddetçe, her dersten sonra birlikte mektepten çıkıyor, umumî merkeze kadar beraberce yürüyorduk. Bu yürüyüş esnasında Ziya Beyin hudutsuz ilham kaynakları hareketlere geçtiği için her adımda duruyor, uzun uzun konuşuyorduk.

Hiç bir ölçüye uymayan bu eşsiz insana ait muammaları ancak tedrici surette çözebilmeğe başladım. Ziya Gökalp, maddî istihalarını kısıp kendi kendilerini idealleştirmek için riyazetin her nev'ini yapan, inziva köşelerinde ulvî hakikatlar arıyan, nihayet eren, maddî muhitte olan esaret zincirlerini kıran bütün evliya yapılı şark insanların varisliği mertebesine varmış gibi görünüyordu. Buna Garp bilgi âleminin en esaslı usullerini ve sabırlı araştırmalarla varılan en derin müsbet hakikatları katmağı bilmişti. Gurura karşı, azamete, hasede, dedikodu - ya nefrete, ihtirasa karşı hiç bir başka insanda görmediğim bir muafiyete varmıştı. Harbin mahrumi - yetlerini bolluğa, cefalarını şefaya çevirmek için iki dudağı arasından bir tek söz çıkması kâfiydi, fakat bu söz o dudaklardan çıkmıyordu, çıkamıyordu. Koyu bir tahakküm devrinin en nüfuzlu ve kudretli adamlarından biri, küçük, basit bir evde yaşıyor, o devrin vasatî bir Türk ailesinin eremeyeceği hiç bir maddî imkânı ve zevki kapısından içeri sokmuyor, herkesin sıkıntılarına ortak oluyordu. Bu; ne gösteriş için, ne başkalarına örnek olmak için, hattâ ne de vicdan huzurunda haz aramak için yapılmış, düşün - nülmüş bir fedakârlık değildi. Bu şahsiyetin gizli tılısmı; kendisini hatalı ve günahlı adımlardan ko - ruyor, fiil ve hareketlerini daima ideale göre düzen - liyordu.

Sonradan Ziya Gökalpla iki sene Maltada men -

gil, ahlâkan da yüksekliğini idrâki kolay olmıyan bir şahika idi. Ziya Gökalp gibi yüksek bir mütefekkir yetiştirmesi, Türk milletinin fikir sahasındaki hayat kudretine en mukni' bir delildir.

fa arkadaşlığı ettim. Kudret mevkiindeki adamlar; mensup olduğu, sevdiği idare bozguna uğrayan sürgün insan arasında en küçük bir farka tesadüf etmedim.

—0—

Bilgisinin hudutsuzluğu cidden hayret uyandıran Ziya Gökalp, yalnız okuyan, yazan, konuşan ders veren bir âlim, sözü özüne uyan bir idealist değildi, aynı zamanda bir hareket ve mücadele adamıydı. Türk milletine karşı duyduğu derin sevgi ve hayranlığın yarattığı azimle ve kuvvetle, milletin bünyesine dair ilmî usullerle yaptığı tetkiklerden aldığı ilhamlarla; bütün Türk cemiyetini modern bir şekle çevirmeği, bir taraftan sathî taklitçiliğe, diğer taraftan riyakâr bir muhafazakârlığa nihayet vermediği, eski ile yeni arasında renksiz uzlaşmalardan ibaret bir uyuşuk gidişi tasfiyeye çalışmadığı aklına koymuş, harekete geçmişti.

Çoşkun mizacı itibarile bazan hatalara sürükleniyordu. Fakat sonra hatasını görmekle kalmıyor, bundan dolayı kendi kendisiyle istihza etmediği de biliyordu. Turancılık fikirlerine kapıldığı devirlerden: «At eti yiyerek, kırmızı içerek midemizi bozdük, aklımız başımıza geldi» diye bahsediyordu. Uydurma bir dil yaratmak sevdasından da pek çabuk uyanmış böyle bir teşebbüsün milletin başına getireceği musibetleri görmüş, yaşayan lisanı serbest bırakmak ve müfritlerin şerrinden korumak ihtiyacını duymuştu. Onun için; Türklerin kendilerine mal edip kullandıkları her kelime, aslı ne olursa olsun, öz türkçe. Yalnız ecnebi dillere ait kaide ve terkiplerin yaratıldığı dil kapitülasyonlarından kurtulmağı gaye biliyordu.

İçtimâî ve iktisadî hayatta zamana uymayan adetleri, kaideleri, kanunları kaldırmak, kadınların erbestisini ve müsavatını temin etmek gibi inkılâp amellerine Ziya Gökalp, harp yıllarında bütün kuvvetile kendini vermiş, İslâm Mecmuası neşriyatla diğeri taassuba karşı kalkanlar vücutte getirmişti.

Sadrâzam Sait Halim Paşanın (Mehmet) imzalarıyla neşrettiği risalelerde müdafaa ettiği garp cilalı muhafazakârlığa karşı Ziya Gökalp, kopye makinesinde basılan ve elden ele dolaşan risalelerle kanunların serbestisi ve müsavatı, kanunların lâikleşmesi, ailenin yuva halini alması, cemiyetin günün icaplarına göre inkişafıta hür bırakılması fikirlerini hareketle müdafaa ediyordu. İnkılâbın en mühim temelieri, taassupla pençeleşmesi neticesinde atılmıştır.

—0—

Ziya Gökalp için mühim olan nokta, Türk cemiyetinin yükselmesi ve gelişme imkânlarının pekleşmesi idi. Bu hizmetlerinden dolayı şöret ve minnet tarzında bir şey beklemek ve millete bir hesap pusulası çıkarmak hatırından geçmiyordu.

Fakat ne hazin bir şeydir ki inkılâbın ilk basısı olan, hem de seven, anlıyan bir baba olan Ziya Gökalp, daha hayatında haksızlığa ve ihmale uğramış, hele ölümünden sonra inhisarcı hulûskârların hücumlarına maruz bırakılarak âdetâ bir inkılâp düşmanı diye gösterilmiştir. 1937 Tarih kongresinden sonra tertip edilen sergide Ziya Gökalp'ın Diyarbakirde çıkardığı (Çınaraltı) mecmuasının nüshaları teşhir edilerek, üzerine şöyle bir yafta konulmuştu: «Türk inkılâbı alıp yürürken, Diyarbakirde gençlere din lehinde telkinlerde bulunan Ziya Gökalp'ın çıkardığı mecmualar...»

Gökalp'ın mecmualarındaki din bahsi, hakikî lâikliğe tamamilen uygun bir şekilde ele alınmıştı. Buna rağmen yapılan çirkin tecavüz, iftira ve inhisarcılık karşısında isyan edip protestoda bulunulmuş zaman; sergiyi tertip edenler, bunları yukarıdan aldıkları işaretlerle yaptıklarını ima ederek işin içinden sıyrılmak açık gözünü gösterdiler ve öyle sanırım ki ikinci bir iftirada bulundular :

—0—

Ziya Gökalp öleli yirmi beş yıl oldu. Çok şükür bugün büyük fikir adamımızın mânevî huzuruna artık açık alınla çıkabileceğiz. İnhisarcılık çemberi yarılmış, memlekete hizmet edenlere haklarını vermek imkânları açılmıştır. İnkılâp devrine tenkidli bir gözle bakmak ve iyi ile kötüyü ayırmak, taassubu kırmak iddiasında bulunan bir devrin kendi hesabına yarattığı taassubu aklın hâkimiyeti altına almak; mümkün sayılabilir. Bu arada Ziya Gökalp, gençlik tarafından artık keşfedilmiş, milletin malı olmuştur. Ziya Gökalp'ın ölümünden çok sonra kıymetinin anlaşılmağı başlaması; tarihin bütün büyük idealistlerine vergi olan müşterek bir âkıbetidir. İnsanlardan minnet ve hizmetlerine mukabil takdir bekliyen insanlar, ideal ve feragat sahalalarına dalacak olurlarsa, mutlaka acı hayal sukutlarına uğrarlar. Milletimiz, yirmi beş sene evvel ölen Ziya Gökalp şöyle dursun, henüz Kemali, Ziya Paşayı, Süleyman Paşayı, Tevfik Fikreti bile hakkıyla keşfetmiş sayılmaz.

Ben Ziya Gökalp'tan çok feyiz ve ilham aldım. Ona çok şeyler borçluyum, fakat en büyük minnetim şundan dolayıdır: Bir insanın maddî alâkaları ne derece hiçe sayabileceğine, maddî benliği henüz nefes

Anadoludaki beşine eğilerek bu çocuğun de-
hâsını dolduran ilk tesirlere biraz göz atalım :

1876 da Diyarbakırda doğan Ziya ilk tahsili -
ni, o tarihte felsefî çehresile tam bir ilhâiyet ve ta-
savvuf beldesi olan bu şehirde yaptı. Diyarbakır si-
yasî çehresile ermeni azlıklarının dışardan gördük-
leri yardımlarla fıkır fıkır kaynadıkları, Sultan Ha-
mîde küskün ve kızgın Türk münevverlerinin de sı-
ğındıkları tam bir isyan beldesi. Gökalp'ın babası
Tevfik efendi demokrat ve liberal bir adamdı, am-
cası Hasib efendi de mistik bir adamdı. Diyarbakı-
rın metafizik çehresini aksettiriyordu. Ziya Gökalp'e
islâm ilâhiyatı hakkında ilk bilgilerini ve fikirlerini
veren odur. İmam Gazalî'nin genç bir ruhta fitil-
leyebileceği ilk şüphelerin kibritini çakan da odur.

Böylece Ziyanın kafasında şark dünyasına ilk
pençere orda, Diyarbakırda açıldı.

Türk milliyetçiliği fikrinin doğabilmesi için
bu tesirlerin garb dünyasından gelenlerle çarpışması
ve çiftleşmesi lazımdı. İşte bu evlenme ilk önce İs-
tambulda ve daha sonra Selânikte vuku buldu.

İttihad ve Terakkinin daveti üzerine Diyar-
bakır Murahhası olarak Selâniğe gittikten sonra Zi-
yanın kafasının içinde bu sefer garb dünyasına da

alırken, ne hadde kadar ruh ve ideal kesilebileceği-
ne Ziya Gökalp canlı bir örnektir. Bir insanın ve bil-
hassa nesillerdir. Hulûskârlığa ikramiyeler verilen
memleketimizde doğup büyüyen bir insanın böyle
bir mertebeye vardığını görmek, her insanın gurur
ve iftihar verecek bir şeydir. İşte ben Gökalp'ın şah-
sında bunu her türlü tezahürleriyle yakından gör -

Fransız içtimaiyeti ve büyük Fransız içtimaiyetis-
dir.

Ziya Gökalp genç kalemlerde, Türk yurdunda
diğer (Türk) arkadaşlarıyla beraber Türk şuurunu
uyandırdı ve yerleştirdi. Bu şuura yer verebilmek
için Türk harsına ait mevzuları ilk olarak ele aldı
ve onları aydınlattı: Türk tarihini, saf Türk dilini
eski Türk kabilelerinin demokratik vasıflarını, ça-
lışma tarzlarını, Türkün şahsî karakterini, Türk
edebiyatını ve folklorünü Türk musikisini bize ta-
nıttı. Ondan evvel Osmanlı camiası içinde Türküm
diyebilmek kimsenin hatırından geçmiyor ve Türk
olmak bir şeref teşkil etmiyordu. Türk onun tâbiri
ile - ümmet devrini yaşamıştı, millet devrine geç-
meli idi.

Ziya Gökalp bir etüdünde Ahmet Vefik Paşa-
nın (Müntehabatı durubu emsâl) adlı kitabından
şu utanılacak ata sözlerini alır:

Türk ata binince bey oldum sanır
Türk olana şehir içi zindan olur
Türk pohpohu, acem pehpehi sever
Türkün akli sonradan gelir.

Türke beylik vermişler, iptida babasını öldürtmüş
ilâh ...

mek suretile hayatımın en derin hazlarını duydum.
Ziya Gökalp'a karşı olan sevgi ve hürmetimin en e-
saslı saiki işte budur. Ölümünün yirmi beşinci yıl -
dönümü münasebetile mânevî huzurunda hayran-
lıkla eğiliyor ve gençliğin onu anlamaya ve sevmeye
başladığından ileri gelen sevinç ve saadetimi ifade
ediyorum.

Ummet devrini yaşıyan bir millette Türklük şuurunun kıtlığına bu ata sözlerinden daha belîğ misâl olabilir mi? Bir bu sözleri düşünün, bir de Türklüğün son vecizesini. **Ne Mutlu Türküm diyene!** İşte Ziya Gökalp bu iki ucun arasındadır! Ve bugün bizim gibi herkes de inandı ki Türk cessur ve metindir, Türk cengâver ve nizamperverdir, Türkün ilmi, edebiyatı ve şeref dolu tarihi vardır, medeniyetler doğurmakta rolü vardır. Şimdi Türkün içinde aşağılık kompleksi yerine millî şuur ve mefküresinin yüksekliği ve gururu vardır.

Ziya Gökalp ve Türkçüler züppeliği yıkarak halka gidip millî harsı yapmışlardır.

Ziya bunu yapabilmek için garblileşmenin lüzumuna kanidi ve Halide Edibin de dediği gibi «garblileşmek, yakın şark Türkünün tekâmülü için elaşmanın lüzumuna kanidi. Ziya, tıpkı **Dekart** gibi skolâstik düşünce tarzına hücum etti. Tanzimatın bizi noksan göstermesine ve gelişi güzel kompaleolığına hücum etti, ferdin ve cemiyetin tekâmüldeki rollerine işaret ettikten sonra fikirlerini tatbik sahasına koymaya da çalıştı Ziya Gökalp yazılarıyla olduğu gibi Darülfunun kürsüsünde ve Türkocağında; da yani üç taraflı çalıştı. Türkiyede Türklerin bile Türk ünvanını kabul etmedikleri bir devrede Türklüğün şuurunu ve gururunu uyandırdı. Hem şiir gibi hissî telkin yolile; hem de ilim gibi isbat yolile!

Bunun için, yalnız Kozmopolit Türk münev-

verlerle değil, hattâ mensup olduğu İttihad ve Terakki fırkasının otoriteli âzasiyle de mücadeleye mecbur kalıyordu.

Fakat Balkan Harbı, Meşrutiyetin ilk günlerinde İstanbulda yaşıyan (İttihadı anasır) ve (Osmanlılık fikirlerinin) canlı ve kanlı bir iflâsıydı. Bu harpten son Garpçılar, İslâmcılar ve Türkçüler arasındaki münakaşalar; Türkçülerin kat'î zaferine doğru yol aldı. Ziya Gökalp bütün Büyük Harp müddetince Türkocaklarında, Darülfununda ve Yeni Mecmuasında gençliği milliyetçilik fikrinin bütün irfanı ve heyecanile doldurmağa devam etti. Bu büyük fikir Anadolu da kurulan yeni Türk hükümetinin siyasî çehresinde belirdi: 23 Nisan 920 de Ankarada açılan Millet Meclisi kürsüsünün üzerinde şu levha vardı: **Hâkimiyet, bilâkaydüşart milletindir!** Nihayet, büyük duygu, Çanakkaledede olduğu gibi Sakaryada da mucizesini verdi!

Fakat, Gökalp'ın destanlar kadar büyük ve ebedî bir mucizesi daha var ki şimdi kamaşan göz - lerimin önünde bütün canlılığı ile duruyor: Tam milliyetçi, hep milliyetçi, öz milliyetçi Türk gençliği!

Zaman zaman yurdumuzda ölmüş büyüklerimizin heykelini dikmek mevzuu tazelenir.

Gökalp gibi bir mürşide malik olan bir millet, artık bu işe kimden başlayacağını tayin etmiştir.

Sorarım: Gökalp'in en çok cevelan ettiği ve bugün de Türk gençliğinin kaynaşmasına en çok sahne olan Bayezit meydanı, onun heykeline müte-hassir, daha yıllarca bekleyecek mi?..

İl p Müzesi

M. NERMİ

şey değildir. Kendi kültürünü her türlü tehlikeden kurtarmak için bugün Avrupada, eski çağlarda olduğu gibi, savunma zaruretlerinden bahsediyor.

Yer yüzünün çağdaş milletleri büyük kılavuzlarını yalnız mermer anıtlarla değil, aynı zamanda düşünebildikleri bütün vasıtalarla da halk ruhunda yaşamak yollarını bulmuşlardır. Büyük şahsiyetlerin bütün hatıralarını derleyen müzeler onun kurulmuştur. Öyle ölümler vardır ki: seslerini biz, yüzyılların ötesinden duyarız ve onlar tarihimizin karanlık günlerinde, gönlümüzün aradığı kurtarıcı ışığı uyandırırılar. Atatürk'ün kendimizde bulabileceğimizi söylediği büyük kudret budur işte.

Çağdaş tarih kemikleri çoktan çürümüş büyük kılavuzların ne eşsiz bir kudret olduğunu bize çeşit çeşit örnekleri ile gösteriyor. Avrupanın ortasında bir Almanya vardır ki: Hitlerin tutuşturduğu kör taassupla dünya fatihliğine çıkmış ve bu yüzden milyonlarca ocak sönmüştür. Bu, hiç şüphesiz, ufak bir suç değildir. Fakat bu ülkenin üstünde Alman kültürünü yaratan büyük ölümlerin gölgeleri koruyucu bir kanat gibi gerilmiştir. Goethe'nin yıldönümü bütün kültür insanlığının yıldönümüdür. Russel bir kitap yazıyor ve biz sayfalarında Kant'ın, Sciller'in, Nietzsche'nin sesini duyuyoruz. Radyomuzu en ince tellerini dile getiriyor. Wagner'le masallar ülkesine

Sevdiği ve inandığı Türklüğe o kadar bağlanmıştı ki, bunun dışında bir düşünce, bir emel taşımıyordu. Bir politika makinesinin ideolojisini kurup ona can verdiği halde, bütün ömrünce politikadan uzak kaldı. Kafasındaki ülküyü ve kalbindeki sevgiyi gençliğe aşılama en büyük zevki idi. Onun ışığıyla kafası aydınlanan, onun ateşile kalbi kaynayan gençler olmasaydı, belki Çanakkale, belki de Sakarya bizim mezarımız olurdu. Ziya Gökalpı, kitablara bastığı fikirlerden ziyade yüreklere aşılacağı inançdan ötürü sevmeli ve benimsemeliyiz.

Millî varlığı ülkü bilmek, bu uğurda hiç bir fedakârlıktan çekinmeksizin çalışmak, en büyük saadeti başarılmış vazifede aramak, bugünün en lüzumlu faziletleri değil mi?

Bunları, hayatı ve eserile işte Ziya Gökalpta bol bol buluyoruz. Ülkü ve sevgi faziletlerini bu ölmez kaynaktan içmek her Türke borçdur.

çalıştığı mevzuu seviyor, demektir.

Ziya Gökalpın mevzuu Türklüktü ve o Türklüğe âşık bir ilim adamıydı. Eski tarihimizin karanlıklara gömülü durduğu bir devirde müspet metodile serptiği ışıklar, dünümüzü ve yarınımızı daha uzun zamanlar aydınlatacak kadar nurludur. Kendi kendimizi bulmak yolunda bundan böyle bir hayli karanlık yırtacak, Ziya Gökalpın ışıklarına gene sık sık başvurmak zorunda kalacağımızı unutmamalıyız.

Fakat onun asıl büyük tarafı, kendi varlığı idi.

gidiyor ve ürperiyoruz. Schumann, gönlümüzün başka bir köşerini aydınlatıyor. Bu büyük ölüer, benliğimizin mutlaka bir yerini buluyor ve bizi yumuşatıyor. Bugünkü Almanyanın silâhı yoktur. Fakat ölüerinin dili Hitler'in bütün yeni silâhlarından çok daha kudretlidir. Almanlığı bu kudret tutuyor işte.

Bizim eski anlayışımıza göre mezara giren her ölü, başının ucuna dikilen taşın yazısı ile gelenden ve geçenden yalnız fatiha dilenebilir. Bu dilenen ölüerden, elbette, hiç bir şey beklenemez. Fakat kim ne derse desin, biz tarihimizi okurken, benliğimizde kasırgalar koptuğunu, eski muhitimizin bütün küflü görüşlerine rağmen, duymuş ve coşmuşuzdur. Tarih, kahraman'ın, topluluk için benliğini inkâr edebilenin eseridir. Cemiyetin bütün yaratıcı faziletleri bu kahramanlık idealine göre işlenmiştir. Biz, bu faziletle en kara günlerimizden sıyrılmamışızdır. Bize bu mirası büyük ölüerimiz bırakmıştır. Ziya Gökalp, bu mirasın şairi, filozofu ve devrimcisidir. Bundan tam 25 yıl önce, o da, yaratıcı bir damla gibi bu büyük mirasın kadehine dökmüştür. Her büyük şahsiyet gibi Ziya Gökalp da kendisine başka hayat nizamı arayan buhranlı devrinin dilidir ve onun için her zaman çeşit çeşit tefsirlere uğrayacaktır. Fakat Ziya Gökalp'ı şekle göre değil, ruhuna göre değerlendirmek lâzımdır. Bu ruh, ideallerine, ne olursa olsun imkân sahaları fetretmek kaygıları içinde çırpınmaktadır. Bazı yazılarında Gökalp, kendini büsbütün unutarak tam bir devrimci gibi, coşar:

Bir ülke ki camiinde türkçe ezan okunur,
Köylü anlar mânasını namazdaki duanın,
Bir ülke ki mektebinde trükçe Kur'an
okunur,
Küçük, büyük herkes bilir buyruğunu
Hüda'nın,
Ey Türk oğlu, işte senin orasıdır vatanın.

Ziya Gökalp'a göre Türkiye, henüz, ideal Türk oğlunun vatanı olmamıştır. Onun ideal ümet anlayışına göre parya dili sayılan türkçenin kutsal bir dil haline gelmesidir. Cami, Türk dili için yasak bir bölge olmamalıdır. Görülüyor ki: Ziya Gökalp'ın düşündüğü millî benlik yaratıcı bir değer kaynağı olabilmek için, kendisine yepyeni gelişim yolları aramak zorundadır.

Ziya Gökalp, çağdaş anlamda, Türkiyenin ilk fikir-adamıdır. Ziya'dan önceki ilim, sistemsiz bilgi yığma gayretinden başka birşey değildir. Bizim burada bahsettiğimiz ilim, eski bir sözle, fikriyattır. Bu bakımdan Ziya Gökalp, ülkemizde, sistemli dü-

şün Kurucusudur. Onun için fikir ve fikir tarihimizi, daha doğrusu yaratıcı Türk benliğinin teşekkülünü inceleyenler ve ilerde inceleyecek olanlar Ziya Gökalp'la karşılaşmak zorundadırlar. Ziya Gökalp Müzesi, bu bakımdan, yurdumuzda çok ehemmiyetli bir boşluğu doldurmakla kalmayacak, aynı zamanda ilim ve şahsiyet sevgisinin de ilk anıtı olacaktır:

Ben, sen yoğuz biz varız,
Hem oğan, hem kullarız,
Biz demek bir demektir,
Ben, sen ona taparız.

böylece meydana çıktı.

Bugün onu tetkik ederken onun uzviyeti gibi fanî olan taraflarını, yani cemiyetin çöken kaybolan kısımlarını değil, yaşayan ve devam eden ve yarın da devam edecek ve bir kıymet ifade edecek olan fikirlerini göz önünde tutmak lâzımdır. Bunun için Ziya Gökalp'ı, siyaset adamı olarak ayrı, ayrı mütalea etmelidir.

Ziya Gökalp ilim adamı olarak bizim fikir tarihimizde bir merhaledir. Çünkü, o gelinceye kadar içtimaî kıymetlerin bir ilim olarak tetkikine yanaşmamıştı. İçtimaî kıymetler ya metafizik bir görüş telâkki ediyor, yahut fizyolojik veyahut psikolojik bir mahiyette telâkki ediyordu. Halbuki Ziya Gökalp mevzularına göre dünya hâdiselerini mertebelendirmiş, maddeden, kıymet hükümlerine kadar bütün realitelerin determinizme tabi olduğunu kabul etmiştir. Sadece bu nokta, hukukun, iktisadın, dinin, ahlâkın, estetiğin, dilin zarurî bir takım kanunlara tabi olduğunu kabul etmek ve bunu bir cemiyetin hayatına aşlamak muhakkak ki fikir tarihimizin ve Avrupalı kafaya sahip oluşumuzun en keskin köşesidir.

İlim tarihimiz Ziya Gökalp'in bu büyük hizmetini her zaman tebci edecektir. Ve modern üniversite ruhu da bu zihniyetin tekâmüllü ile meydana çıkacaktır. Ziya Gökalp ilim tarihimize getirdiği bu üstün telâkki ile Türk Cemiyetinin hasretle beklediği ilim zihniyetinin temellerini atmış oluyordu. Bu zihniyet beşerî tekâmülün ebedî sayılabilecek kıymetlerinden biridir.

Ziya Gökalp realist görüşlü ilim telâkkisi ile romantik bir millî felsefe vücade getirdi. Bu felsefe Osmanlı imparatorluğunun hudutları içinde bir hayaldî, fakat bugün onun realiteye tetabuk eden tarafları bir millet varlığının sistemli ifadesidir. Ziya Gökalp insaniyete inanırdı. Ve insaniyeti milletler camiasının vücade getireceğine kanıdı. Onun için, felsefenin millî olması gerekti. Ona göre felsefe esasen ilimden gelen görüşün, sistemli bir şekilde hayata tatbiki idi.

Yine onun izahatına ve telâkkisine göre henüz realite halinde bir insan cemiyeti yoktu. İnsan henüz fizyolojik bir mahlûktu. İnsan cemiyetini romantik bir arzu ile bir gün gelecek diye gözlerdi. Ziya Gökalp millî hayata verdiği bu kıymetle Türk milliyetçiliğini hissettirmişti.

Onun millî felsefesi:

«Türk milletindenim

Avrupa medeniyetindenim,

İslâm ümmetindenim»

şartıyla hulâsa edilebilir.

Bu teşhis bugün de islâm ümmeti hafzedilme şartıyla Türk milliyetçiliğinin prensipleri arasında dır.

Milleti siyasî hâkimiyete sahip bir kültür vafdeti olarak anlardı. Bizim bugünkü milliyet telâkkimiz de milletin siyasî hâkimiyete sahip olması Türk milletinin muasır milletler seviyesine çıkarılması, ve Türk milletinin kültür hususiyetinin muhafazasıdır. Bugünkü fiil haline giren millet telâkki ile Ziya Gökalp'in fikir halinde ifade ettiği milliyet telâkkisi tezat teşkil etmez.

Ziya Gökalp siyasetçi idi. Siyaset bir cemiyetin en akıcı, en oynak olan tarafıdır. Bilhassa bu devrin batmakta, ve bir devrin doğmakta olduğu zamanlarda siyaset zıtları telif ederek gününü gün etmek sanatı halini alır.

Ziya Gökalp İttihat ve Terakki partisinin mumî merkezinde âza idi. Yani devletin siyasetinden mesul bir makam işgal ediyordu. Temsil ettiği siyasî partide, islâmcılar, osmanlıcılar, türkçüler vardı. İmparatorluğun bünyesi henüz bir ahali tebaa devleti manzarası arz ediyordu. Mevkii iktidarda bu üç cereyanı da himaye, telif ederek devlet hayatını idame etmek zaruretinde idi.

Ziya Gökalp ilim görüşü itibarile realistti. İmparatorluğun sosyolojik realitesini olduğu gibi görüyor ve bu realiteye göre gündelik tahlillerini yapıyordu. Onun siyasî hüviyeti böylece tekevvinde İttihat ve terakki kongresine verdiği raporda asrî islâm devletinden bu maksatla bahsediyordu. Ona göre siyaset pratik bir şekilde sosyolojik realiteleri tanımlama siyona sevketmekti. Ancak mevcut olan şey üzerinde faaliyet sarfedilebilir. Ziya Gökalp'in bir lâl ratuvarında tahlil eder gibi mukadderatını tetkik etmesi Osmanlı imparatorluğu bünyesi daha o sağken inhi lâl etti. Bu inhi lâlden dolayı o şahsen eza çe Maltaya sürgün edildi, aleyhinde bir çok şeyler söylendi, fakat Ziya Gökalp imparatorluğun bu inhi önünde ümitsiz değildi, talebesi sıfatile onu Bektaşî bölümünde ziyaret ettiğim zaman bize:

«— Artık millî devlet realitesi devrine girmeyi söyledi. Ve yazdığı «Bülbül» manzume okudu. Ziya Gökalp siyasî faaliyetinden dolayı bünkü dekora göre muhakeme edemeyiz. Esasen onu siyasî telâkkilerine göre değil, ilmî ve felsefî telâkkilerine göre mütalea etmek lâzımdır.

Siyasî hüviyeti ile maziye, fakat ilmî ve felsefî telâkkilerile hale ve istikbale ait bir şahsiyettir.

Ziya Gökalp ve Dil Meselesi

Yazan : T. DEMİR

Ziya Gökalp'la aramızı dolduran yirmi altı yıl, ir fert hayatı için, ortalama bir ömrün yarısı sayılır. Bu müddet zarfında bizde ve dünyada bir çok eğişiklikler oldu. Bizde fes yerine, şapka, eski harfler yerine, Lâtin harfleri, çarşafli kadın yerine, iş ve eslek kadınının açık yüzü ve serbest hayatı... İşte şaha bunlara benzer bir çok şeyler birbirini takip etti. Bu arada dil işi de ele alındı. Esasen dilimiz, iz şu kadar yıldanberi sadeleşme yolunu tutmuş ilunuyordu. Tarih boyunca da Türkçenin istiklâli in çalışanlar olmuştu. Fakat bu son yüz yılda dilimizin sadeleşmesi ve böylece gelişip serpilmesi için ızı çare ve tedbirler bulup ileri sürenlerde çıktı.

1911 de Selânikte başlayan dili sadeleştirme hareketine Ziya Gökalp millî bir renk ve mâna rerek dil işini millî bir mesele halinde izah etti. ütefekkirimiz, dil meselesini bir kültür dâvası şeklinde genişletti, bu suretle millî dâvaları hep birbirine bağliyerek «Millî şuur» adını verdiği büyük bir va içinde birleştirdi. Düşüncelerini, akılda kalası kolay olduğu için manzum şekle koyup hafızarda yer ettirdi.

Bu arada dil Türkçülüğünü de bir şiirinde yle anlatıyordu:

Başka dile uymaz annemin sesi,

Her sözün ararsan vardır Türkçesi.

Böylece Türk dilinin genişliğine, halk diline şmemiş yabancı kelime ve sözlerin yerine alacanız kelimelerin yerini ve istikametini işaret etmiş-

Gökalp, «Kızıl Elma» «Yeni Hayat» adlarının şiir kitaplarında, halk edebiyatından, Dede rikut, Divanü Lugat-it Türk ana eserlerinden ve er tarih kitaplarından bulup meydana çıkardığı rkçe kelimeleri, şiirlerinde kullandı ve bunların bir mını tutulup yayıldı.

Fakat... Ararsan vardır Türkçesi derken sözlehudutlandırmaı da unutmuyordu.

Uydurma söz yapmayız,

Yapma yola sapmayız,

Türkçeleşmiş Türkçedir;

Başka köke tapmayız.

şekle bu husustaki taşkınlıklarımızı da, önlemek yordu. Çünkü en güzel, en iyi bir hareketin ifrazötürülmekle ne kadar fena neticeler doğurduğu-hayat tecrübelerimiz bize göstermiştir.

Ziya Gökalp'e göre kelimelerin aslı hangi dil-den olursa olsun halk onu benimsemişse, yâni onu kendi hançeresile Türkçeleştirmişse o kelime Türkçedir. Yine bir şiirinde:

Halkın söz yaratmada

Yollarını benimse

diyordu. Böylece dilimize girmiş, bazan şeklini, bazan da mânasını değıştirmek suretile halk bunları Türkçeleştirmiştir. Bu türlü kelimelerde menşe aramanın doğru olmadığına işaret eder.

Ziya Gökalp, dil meselesi üzerinde çok durmuş ve ömrünün sonuna kadar eskilerle müca-delesinde devam etmiştir. Bu uğraşma faydasız olmamış; kendi hayatında dahi eskiye bağli en tanınmış şair ve ediplerimiz bilerek veya bilmiyerek dil-lerini sadeleştirmek yoluna gitmişlerdir.

Ziya Gökalp'in Türkçülük cereyanile yarattığı millî hava, o kadar sürükleyici bir kuvvet halinde genişlemişti ki, bu cereyan, dilimizden, fikrimizden yabancı unsurları sürükleyip götürüyordu. Her gi-denin yerine bir yenisi geliyor. Fakat bu gelen yeni, bizim millî karakterimize uyuyordu.

Bu son kırk yıl içinde dilimiz ve sanatımız; fi-kirlerimizi, duygularımızı, hayallerimizi ifade etmek yolunda geniş mesafeler aldı: Ressamın ka-lemi ve fırçası. Türk delikanlısını ve kızını, nasıl çiziyorsa, Türk musikisi nasıl halk havasile dolup boşanıyorsa, güzel Türkçenin o tatlı sesi de, öylece Türk nazım ve nesrine yepyeni bir hayat kudreti vermeye başladı. İleri, geri, ifratlı veya ölçüsüz bo-calamalar gelip geçecek ve Ziya Beyin ileri görüşlü itidali bu gelişmeye hâkim kalacaktır.

Geçenlerde bir gazetede dil meselesi üzerinde ya-zılan bir makalede kırk yıl önce Ziya Gökalp'in söylediği: «Türk halkının bildiği ve kullanıldığı her kelime Türkçedir.» hakikatı tekrarlanıyordu. böy-lece kırk yıl önce fesahatçi adı verilen bir zümre-nin, güzel Türkçecilerle aralarındaki geçen tartışma-larda kullandıkları silâhlarla tekrar ortaya çıkıp sunî bir hava yaratmanın lüzumsuzluğunu bu mu-harrir de ileri sürüyordu.

Ziya Gökalp'in ölümünün bu yirmi altıncı yı-lında da daha devam etmekte olan fakat tabii isti-kametini değıştiren Türkçemiz üzerinde bu aralık normale doğru bir kımıldama sezilir gibi oluyor. Ümit edelim ki, bu sezgimiz bir serap olmasın!

İki Ziya Gökalp

PEYAMI SAFA

Eserlerinde biri milliyetçi, biri de telifçi iki Ziya Gökalp görünür.

Milliyetçi Ziya Gökalp, zamanında yaşayan üç fikir cereyanından (İslâmiyetçilikten, garbcılıktan ve türkçülükten) yalnız üçüncüsüne kumanda etti. İttihadı islâmcılara, ittihadı anasırcılara, kozmopolit tanzimatçılara ve garbcılara muarızdı. Bunun için ne Se bilürreşad, ne de İçtihad macmuasile bağdaşabildi. Yalnız Türk Yurdunda yazar ve yalnız Türk Ocağında konuşurdu. Bu Ziya Gökalpa bakarsanız onu din ve medeniyet fikirlerine karşı, yalnız millet fikrile cephe almış görürsünüz.

Fakat, bu milliyetçi Ziya Gökalpın yanında bir de telifçi Ziya Gökalp vardır. «Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak» adlı kitabında, bu üç kelimenin temsil ettiği üç cereyanı telifçi çalışmıştır. Bu kitabın gençliğe üç kible gösterir: Biri Turan, biri Mekke, biri de Avrupa: Bu kitabında Ziya Gökalp, öteki eserlerinde reddettiği bütün fikirleri kabule meyyal görünür. Hilâfetçidir, garbcıdır ve türkçüdür.

«Milliyetçi» ve «telifçi» iki Ziya Gökalp arasındaki bu tezat neden ileri geliyor? Bu iki adamdan hangisi daha samimidir?

Milliyetçi Ziya Gökalpın samimiyetinden hiç kimse şüphe edemez. Yeni Mecmuada, Türk Yurdunda (yazık ki bugün hâlâ bir kitab haline getirilmemiş) bütün yazılarında, Durkheim'in Türkiye acentası Ziya Gökalp, kolektif şuurun millî bir şuur olduğunda ısrar eder. Bu Ziya Gökalp için her şey millî ve yalnız millîdir. Asıl Ziya Gökalpı bu fikirleri içinde aramalıyız. Buradaki Ziya Gökalp bir ilim adamı ve kendi kelimesile bir mefkûrecidir.

Telifçi Ziya Gökalp bir ilim adamı değil, sadece bir politika adamıdır. «Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak» adlı kitabını yazdığı zaman Türkiye Büyük Harb içindeydi. Başında bir Padişah ve Halife vardı. İttihadı anasır sistemi devam ediyordu. Sancakı şerif çıkmış, Cihadı mukaddes açılmıştı. Bir tafartan da Avrupa hukukundan ilham alınarak bir hukuk aile kararnamesi vücade getirilmişti. İttihad ve Terakki, İmparatorluğu büyük hayat - memmat kavgasında bu üç cereyandan da istifadeye çalışıyordu. Yalnız milliyetçilikte ısrar etse dincileri ve garbcıları kaybedebilirdi. Ziya Gökalp-

ın o zamanki telifçiliği, İttihad ve Terakkinin politikasını kitaba uydurmağa çalışmaktan başka bir şey değildi.

Büyük Harbde milliyetçi Ziya Gökalp, karar-gâhını Türk Ocağında, telifçi Ziya Gökalp da karar-gâhını Merkezi Umumiyyede kurmuştu. Bu iki yerden biri Türk düşüncesinin ocağı, öteki de Türk politikasının merkeziydi. Ziya Gökalp kendini ikiye bölmeğe ve bu iki yerde başka başka konuşmağa mecbur kaldı. Hakikatte Ziya Gökalp ne hilâfetçi, ne de medeniyetçidir. Ziya Gökalp milliyetçidir. Bugün bize kalan Ziya Gökalp da odur. Politikacı ve telifçi Ziya Gökalpı tanımıyoruz.

Hangi ilim adamı vardır ki politika yapmağa karar verdiği zaman akidelerine birer ikişer kıymağa mecbur olmaz? İktidar mevkiine gelen ideolojilerin öz prensiplerinden gitgide nasıl ayrıldıklarını görüyoruz. Şahid olduğumuz vak'alar arasında en canlılarından biri de, Lenin'in yazdıklarıyla yaptıkları arasındaki farktır. Bu fark, masa başile iş başı arasındaki aşılmaz mesafeyi tayin eder. Yahud, evdekipazarla çarşı arasındaki mesafeyi.

Evdeki pazar, çarşı, yani hayat ve politika arasındaki mesafe, düşüncelerimizi vücade getiren kelimelerle hayatı vücade getiren realiteler arasındaki farktan doğuyor. Durkheim, Paristeki yazı masası başında, kapısının önündeki hayat ve hâdiseler tarafından tezkib edileceğini aklından bile geçirmedeği bir sosyoloji nazariyesi kurabilir; fakat bu fikirler trene binip de İstanbula gelinceye kadar değişmeğe başlar; hele cephede çarpışan Türk askerinin tüfeğine barut yerine bu fikirler doldurulmak lâzımı geldiği zaman, aralarına büsbütün başka, ateş alıcı diğer maddeler de katmak lâzımdır.

Masa başındaki Ziya Gökalpla iş başındaki Ziya Gökalp veya Türk Ocağındaki Ziya Gökalpla Merkezi Umumideki Ziya Gökalp arasındaki fark da buradan, yani düşünce ile realite arasındaki farktan ileri geliyor.

Mefkûre hayatın şiiRIDIR. Mefkûreci ve şair Ziya Gökalpla politikacı ve realist Ziya Gökalp arasındaki şahsiyet ikiliğini, yeryüzünde politika yapmağa mecbur olmuş fikir adamlarının hepsinde görürüz. Ziya Gökalp hazin bir istisna değildir.

MİEFKÜRE

Yazan : Ziya GÖKALP

Dün de gene meçhul filozofla birleştik. Ona (gayriuzvî sinir hastalıkları) nın ne demek olduğunu sordum; şu cevabı aldım:

— Sinirler uzvî olduğu halde, gayriuzvî sinir hastalıkları tabirinde aşikâr bir tenakuz vardır. Fakat, bunlara bizim sinir hastalığı dememize ve Avrupalıların (nevroz) demeleri, asabî ârazlarla tecelli etmelerinin neticesidir. Bazı tabibler bunların sebeplerini dahilî guddelerin az yahut çok faaliyetinde görüyorlar. Ben bu uzvî sebebi reddetmemekle beraber, içtimaî sebeplerin de bunlar üzerinde müessir olduğunu tecrübelerimle meydana çıkardım.

Misal olarak (Psikastenî) hastalığını alalım, bunun manası (ruh zayıflığı) dır. Bu hastalığı doktor Piyer Jane keşfetmiş ve bu ismi ona vermiştir. Cemiyet içinde bazı ferdlerle temas etmek, insanı ruh zâfına uğratar. Bazı ferdlerle temas etmek de, ruh zafiyetine düşürmüş bir ferdi, bu hastalıktan kurtarır. Meselâ kaynanaların gelinlerine daima kalb kıran ve gönül inciten sözleri ve çatık kaşlarıyla öfkeli çehreleri, gelinlerin ruhlarını daimî bir tazyik altında bulunduran amillerdir. Bunun gibi, bazan bir koca kendi karısına, yahud bir anne kendi kızına, bir büyük kardeş küçük kardeşine kaynanalık yapar.

Doktor Piyer Jane diyor ki, bana bir hasta getirdikleri zaman, hastanın ailesi içinde onu bu hale getiren asıl büyük hastayı ararım. Hastalığı husule getiren amil bu büyük hastanın tazyikleridir. Büyük hasta, zayıf ve düşük olan ruhunun kuvvetlerini ve seviyesini yükseltmek için, bir münebbihe muhtaçdır. Bu hasta, ekseriya şu münebbihi, daima yanında bulunan birisi üzerinde tahakküm yapmakta bulur. Yaşlı bir kadın, ekseriya ruhu düşük bir kadındır. Bunun pençesi altına düşecek mahlûk ya gelini, yahud kızıdır. Kızını tazib etmeğe ekseriya şefkati mânidir. Bu suretle, bütün tazyiklerini gelini üzerine çevirir. Böyle bir kadının gelini yoksa kendi kızı onun yerine geçer. Bir kadın dermiş ki: «Ben kızımı haksız yere azarladığımı biliyorum. Fakat böyle yapmasam ben hasta olacağım.»

Bazan da, bir ferdle temas etmek hasta bir ferdi tedavi eder. Gene doktor Piyer Jane diyor ki, iki genç kız ağır surette ruh zafiyetine uğramışlardı. Bunlar bir gün birbirine rasgelirler. derdlerini birbirine anlatırlar. Karşılıklı anlatma bitince, birisi diğerine (Sen delisin) der, öteki de evvelkine (Sen de delisin) cevabını verir. Bu son hitablar ikisine de derhal şifa verir. Bunlar, beraber yaşamağa karar ve-

rerek, aynı odada yaşamağa başlarlar. Beraber buldukça ikisi de sağlam bir hayat yaşarlar. Fakat kötü zan sahibi komşular, bunlar aleyhinde beraber yaşadıkları için dedikadu çıkarırlar. Kızlar İsmetli oldukları için, ayrılmaya mecbur olurlar. Fakat, ayrılır ayrılmaz ikisi de timarhanelik hasta olurlar. Doktor Piyer Jane bunlara der ki: «Halkın dedikodusuna bakmayınız. Vicdanlarınız sizi itham etmezse başkalarının ithamının hiç bir kıymeti yoktur. Siz ikiniz beraber yaşamağa mecbursunuz. Çünkü, birbirinize olan tesiriniz hastalandırıcı değil, şifa vericidir.»

— Bu hastalığın ilâcı nedir?

Diye sordum.

— Bu hastalığın ilâcı, evvelâ hastalığın sebebi ortadan kaldırmaktır. Hastayı herhangi adamın tazyiki bu hale getirmişse, iptida onu hastanın yanından uzaklaştırmak lâzımdır. Doktor Piyer Jane, evin içinde bazan bir kaynanayı yahud emektar bir kadını, meş'um tesirinden dolayı evden çıkartmıştır.

Çok kere bir gençle bir taze kız arasındaki nişan mukavelesini bozmağa ve bazan da birbirile evlenen iki genci birbirinden ayırmağa lüzum görmüşür.

Hastalığın menfî ilâcı budur. Müspet ilâca gelince bu da münebbihlerden biridir. Hastanın ruhunu zafiyetten kurtararak onun seviyesini yükseltecek, herhangi bir münebbihtir. Bazı hastalar üzerinde bir kadeh şampanya ve yahud bir şişe bira iyi bir münebbih tesiri yapar. Fakat, bence bu maddî münebbihlerin yerine manevî münebbihlere müracaat etmek daha faydalıdır. Bu manevî münebbihlerse, mefkûrelerdir. Mefkûre, ruhları vecidle dolduran ve insana kendisi için hayatını, servetini, her şeyini feda ettiren bir yaşayış tarzıdır.

Mefkûre galeyanlı içtimalardan doğar. Hususile, milletin büyük bir tehlikeye duçar olduğu, yahud büyük bir zafer kazandığı zamanlarda milletteki bütün ruhları istilâsı altına alır. Böyle zamanlarda herkes mefkûrelidir. Çünkü, mefkûre şeniyet halini almıştır. Fakat, bu galeyanlı hal devam edemez. Çünkü, bir taraftan ruhları yorar, diğer cihetten iktisadî hayata mâni olur. İktisadî faaliyetler için, ruhların sekinetli ve sükûnlu olması lâzımdır.

Asıl hüner, içtimaî galeyancılar olmadığı zamanlarda, ruhunda mefkûreyi canlı olarak yaşatmaktır. İşte, mefkûrenin bu şekli, ruh düşüklükleri için daimî bir münebbihtir ve gayriuzvî ruh hastalıklarını esaslı bir surette tedavi eder.

FİKİR HAREKETLERİ:

Ziya Gökalp'in eserleri İngilizceye
tercüme edildi

Montreal 6 (A. P.) — Modern Türkiyenin babası Atatürke ilham kaynağı olan Ziya Gökalp'in eserleri İngilizceye tercüme edilmiştir.

Ankara üniversitesinin eski profesörlerinden ve halen McGill islâm tetkikleri enstitüsünde aza bulunan profesör Niyazi Berkes, Ziya Gökalp'in denemelerinin ilk İngilizce tercümesini yaptığını bildirmiştir. Profesör Berkes «Ziya Gökalp ne dediyse Atatürk onu yapmıştır» demiştir.

Üniversite çevreleri tercümenin yakında İngiltere ve Kanadada neşredileceğini bildirmiştir.

Ziya Gökalp'in
Hatıra Pulları

P. T. T. İdaresi, Ziya Gökalp'in ölümünün XXX uncu yıldönümü münasebetile bir hatıra pulu çıkarmak üzere olduğunu duyduk. P. T. T. İdaresini bu güzel teşebbüsünden ötürü tebrik eder, bu hareketi takdir ve şükranla karşılarız.

EV KADINI

(Baştarafı S. 11 de)

Benim evim bir cennet;
Ben onun hurisiyim...
Ocağının saadet
Getiren perisiyim...

**

Evimde ben her akşam
Bir ziyafet yaparım;
İşinden gelir kocam,
Mektepten çocuklarım...

**

Sütunları somaki
Zümrüt kubbesindeki
Yüzlerce kandillerden
Yeşil Nurlar dökülen

**

Bir Çiçekli odada
Bizi toplar soframız.
Bir mabettir bu oda,
Sevişmemiz duamız...

Prof. Fındıkoğlu Z. Fahri'nin ZİYA GÖKALP

Hakkındaki eseri çıkmak üzeridir. Mütefekkirimizin XXX.cu ölüm yıl dönümünde bu çok kıymetli eserle bize Z. G'i amma imkânını verdikleri için **Muallimler Birliği** ni ve aziz müellifini candan tebrik eder bütün okuyucularımıza bu mühim eseri tavsiye ederiz.

ALİ NÜZHET GÖKSEL'in

Ziya Gökalp

Bu eserde :

Z. G'nin sosyolojisine göre Dil ve Türkçülük meseleleri izah edilmiş.

Bu kitapta büyük Türk mütefekkirinin hususiyetleri ve memleket davaları üzerindeki fikri çalışmaları belirtilmiştir.

Bu konu ile ilgililere tavsiye ederiz.

G. S. 103

Muallimler Sosyal Grup Sigortası

Memleket Sigortacılığında ileri bir adımdır.

Türkiye Genel Sigorta A.O.

Her nevi sigorta işlerinizde emirlerinizi bekler.

ÖDENMİŞ SERMAYESİ : 1.000.000 T. L.

Merkez:

Yeni Postahane Karşısı

Kendi Binası — İstanbul

Tel: GENSIGORTA

Tel : 24800, 7, 8, 9

N
A
K
L
İ
Y
A
T

Y
A
N
G
I
N

H
A
Y
A
T

K
A
Z
A

S
O
S
Y
A
L

TÜRKİYE KREDİ
BANKASI

"Yeni Yılda"

12

APARTMAN DAİRESİ

HER AY BİR DAİRE

ERENKÖY ETEMEFENDİ ASFALTINDA

Her 150 liraya bir kur'a numarası

Her ayın onuna kalar hesap açan müşterilerimize ay çekilişine iştirak ederler.

karşlamışlar ve mektebden mezunen ayrılırken çalınan selâm havasını müteakib diğer talebeler (padişahım çok yaşa) demek üzere iken Ziya Gökalp (millet çok yaşa) diye bağırması, hülâsa çocuk denilecek bir yaşta hürriyet ve milliyet fikirleriyle meşbu bir hale gelmişti. Bundan sonradır ki sadece (padişahım çok yaşa) tâbiri kalkmış ve yerine (padişahım milletle çok yaşa) tâbiri konulmakla kelimeler üzerinde kısmî bir hürriyetin ilk adımı atılmıştır.

Ziya Gökalp'in en mühim devri 1913 den başlayarak Maltaya sürgün götürülmesine kadar devam eden en faal zamanile vefatı tarihi olan 25 birinciteşrine kadar dır.

İdealist kelimesinin tam medlülünü taşıyan bu büyük mütefekkirin kısa bir zaman içinde unutulup gitmiş olması şayanı teessürdür.

Kusursuz ve günahsız bir varlıktı. Bütün ümi-

di onda idi. İstikbali yapacak olan gençlik, Ziya Gökalp'a göre, Türklüğün sönmeyecek meş'alesi, istikbalin dünyayı canlandırarak güneşi idi. İşte o gençlik, Ziyanın bütün ümidini bağladığı Üniversite gençliği, bugün onun hatırası huzurunda lâkayddır. Zavallı Ziya Gökalp!

Zavallı olan Ziya Gökalp midir, yoksa bizler miyiz? Yoksa bizzat, onun aziz hatırasını bu kadar çabuk unutan ve ölümünün yıldönümünde mezarının başını ziyaretçisiz ve sessiz bırakan gençlik midir? Bunu bilmeyiz. Fakat şunu biliriz ki Ziya Gökalp derecesinde bütün kalbini ve bütün kafasını milletin saadetine hasretmiş olan insanların akıbetleri bu kadar unutulmak olursa ve bilhassa onu, en çok kendisi için yaşamış ve çalışmış olduğu münevver gençlik unutmuş bulunursa, bundan çok fena şey gençlik unutmuş bulunursa, bundan çok fena neticeler çıkarmıya hakkı oluruz.

vicdan nurrîyi ister, fakat musamahasız bir teoloji havasına girer. Halktan bahseder. Kendisi aristokrattır.

Gökalp türkçüdür, fakat Osmanlıcılara ehemmiyet verir. Türkçüdür, fakat islâm hilâfetini kuvvetlendirmek ister. Muasır medeniyete hayrandır.

Ömrümde birinci ve sonuncu defa olarak Ziya Gökalp'ı o gün gördüm. Fakat diyebilirim ki bütün gün... Geceleyin yatmağa gidinceye kadar beraber oturduk, o anlattı, biz dinledik.

Anlattıkları: Büyük Türk vatanının nasıl kurulacağına dairdi... İnanarak, coşkunlukla söylüyordu... «Ziya bey mahçuptur, az konuşur, daima susar!» diyenler aklıma geliyordu ve «Zahir değişmiş olacak!» diyordum. Muhitin bedbinliği ile, onun bu imanı ve iddiası ne büyük bir tezaddı! Ade-tâ ham bir hayalden bahsediyor gibiydi.

da yer aldı.

Bunun için ilim anlayışı bakımından pozitivist, realist, felsefesi bakımından romantik oldu ve halin hâdiselerini mazi ve istikballe birleştirmeye çalıştı.

İlim adamı, siyasetçi ve filozof Ziya Gökalp

Zekâ parlıyan alınına bakıyordum. Orada intihar etmek istemiş; kader onu korumuş...

Ziya beyden herkes kendine göre başka bir ders almıştır. Benim de aldığım en büyük ders bu olmuştur: Bedbinliğin en koyusunu kendi başında bir kurşun yarası ile tattıktan sonra en yeisli anlarda bile en nikbin, en ümidli şeylerden bahseden adam..

Gençlik onu bugün üniversitede türlü türlü sıfatlarıyla anarken bende - kendi hissiyatıma göre - bu hususiyetle, tebçille ve rahmetle yadediyorum.

